

Pažeidžiamų suaugusiųjų įgūdžių ugdymas atsparumui su dezinformacija internete

Neformaliojo švietimo programa suaugusiųjų švietėjams

Šaltinis: Chat GPT

2026

Autoriai:

„FENAN Consulting“, Nyderlandai

„Smart Institute“, Slovėnija

Neformaliojo mokymosi klubas „WE“, Lietuva

„Eesti People to People“, Estija

„Soyka NL“, Nyderlandai

Ilustracijos:

Unsplash

Chat GPT

Atsakomybės apribojimas: Europos Komisija remia šio leidinio paskelbimą. Turinys atspindi autorių nuomonę. Komisija neatsako už bet kokią čia pateiktos informacijos panaudojimą.

Turinys

Ivadas	7
<i>Kaip naudotis šiuo vadovu</i>	8
<i>Papildomi projekto ištekliai</i>	9
Mokymo metodika	10
<i>Kodėl verta rinktis šią programą?</i>	10
<i>Mokymosi principai</i>	10
<i>Psichologinis pagrindas</i>	11
<i>Suaugusiųjų švietėjų vaidmuo</i>	11
<i>Atitiktis „DigCompEdu“ sistemai</i>	12
1 modulis. Dezinformacijos rūšys ir metodai	13
<i>Dezinformacijos rūšys</i>	14
<i>Kaip dezinformacija įtikina</i>	14
<i>Informacijos ekosistemos</i>	14
<i>Mokymasis iš atvejų tyrimų</i>	14
<i>Mokymosi metodika</i>	15
<i>Pasirengimas užduotims</i>	15
<i>Pagalbos vedėjams patarimai</i>	15
<i>PRATIMAS 1.1. Atpažinkite manipuliaciją</i>	16
 Manipuliacijos atpažinimo kontrolinis sąrašas	17
<i>PRATIMAS 1.2. Tiesa, klaidinanti ar manipuliacinė informacija?</i>	18
 Teiginių kortelės	19
 Informacijos klasifikavimo lapas	21
<i>PRATIMAS 1.3. Sukurkite fiktyvų įrašą</i>	22
 Šablonas „Fake Post Builder“	23
<i>PRATIMAS 1.4. Sustokite prieš dalindamiesi</i>	24
 „Pagalvokite prieš dalindamiesi“ kontrolinis sąrašas	25
2 modulis. Kognityviniai veiksniai, lemiantys tikėjimą dezinformacija	26
<i>Mokymosi tikslai</i>	26
<i>Kaip mūsų smegenys apdoroja informaciją</i>	27
<i>Kodėl klaidinga informacija atrodo teisinga</i>	27
<i>Mokymasis per savirefleksiją</i>	27
<i>Mokymosi metodas</i>	28
<i>Pasirengimas užduotims</i>	28
<i>Vadovavimo patarimai</i>	28
<i>PRATIMAS 2.1. Pažinumo iliuzija</i>	29
 Pavyzdinės teiginių kortelės	30
 Patikimumo vertinimo lapas	31

<i>PRATIMAS 2.2. Greitas mąstymas prieš lėtą mąstymą</i>	32
 „Greitasis“ ir „lėtasis“ mąstymas. Darbo lapas	33
<i>PRATIMAS 2.3. Suderinkite šališkumą</i>	34
 Šališkumo kortelės	35
Scenarijų kortelės	35
 Šališkumo atitikimo lapas	36
<i>PRATIMAS 2.4. Kaip veikia atmintis</i>	37
 Pavyzdinė istorija „ „	38
 Atminties atkūrimo užduotis	39
<i>PRATIMAS 2.5. Kodėl tai atrodo tiesa?</i>	40
 Socialinių tinklų įrašų pavyzdžiai	41
 Refleksijos darbalapis	42
3 modulis. Emociniai dezinformacijos tikėjimo veiksniai	43
Mokymosi tikslai	43
<i>Kaip emocijos veikia sprendimų priėmimą</i>	44
<i>Emocijos, tapatybė ir priklausymas grupei</i>	44
<i>Emocinių reakcijų valdymas</i>	44
<i>Mokymosi metodika</i>	44
<i>Pasirengimas užduotims</i>	45
Pagalbos patarimai	45
<i>PRATIMAS 3.1. Iššūkis „Emocijos prieš įrodymus“</i>	46
 Emocijos ar įrodymai? Darbo lapas	47
<i>PRATIMAS 3.2. Sustokite, apmąstykite, atsakykite</i>	48
 „Sustok, apmąstyk, reaguok“ darbalapis	49
<i>PRATIMAS 3.3. Ta pati istorija, skirtingi jausmai</i>	50
 Ta pati istorija, skirtingi jausmai „ „ užduoties lapas	51
 Pavyzdžiai Istorijos	52
<i>PRATIMAS 3.4. Kaip kuriamos emocinės žinutės</i>	53
 Vaidmenų kortelė Nr. 1. Pranešimo kūrėjas	54
 Vaidmens kortelė Nr. 2. Kritinis analitikas	55
 Vaidmens kortelė Nr. 3. Žiūrovas	55
 Scenarijų kortelės	56
4 modulis. Socialiniai dezinformacijos tikėjimo veiksniai	57
Mokymosi tikslai	57
<i>Kaip socialinė įtaka formuoja įsitikinimus</i>	58
<i>„Aido kameros“ ir „filtrų burbulai“</i>	58
<i>Pasitikėjimas, tapatybė ir dialogas</i>	58
<i>Mokymosi metodika</i>	58
<i>Pasirengimas užduotims</i>	58
Pagalbos patarimai	59
<i>PRATIMAS 4.1. Įvairių požiūrių supratimas</i>	60
 Perspektivos darbalapis	61

 Pasakojimo kortelės	62
<i>PRATIMAS 4.2. Faktai ar interpretacija?</i>	63
 Faktai ar interpretacija? Darbo lapas	64
<i>PRATIMAS 4.3. Žvilgsnis kitomis akimis</i>	65
Pavyzdinis scenarijus	66
 Vaidmenų kortelės	66
 Pasirengimo darbalapis	67
<i>PRATIMAS 4.4. Mokymasis per dialogą</i>	68
 Mokymasis per dialogą: gairės	69
 Refleksijos lapas	70
5 modulis. Kaip kovoti su dezinformacija	71
Mokymosi tikslai	71
<i>Prevenција prieš koregavimą</i>	72
<i>„Inokuliacijos“ teorija</i>	72
<i>Praktiniai informacijos tikrinimo įgūdžiai</i>	72
<i>Reagavimas į dezinformaciją</i>	72
<i>Mokymasis per praktiką</i>	73
<i>Skaitmeniniai įrankiai suaugusiųjų švietėjams</i>	73
<i>Pasirengimas užduotims</i>	73
Pagalbos patarimai	73
<i>PRATIMAS 5.1. Sustokite, patikrinkite, nuspręskite</i>	74
 Pavyzdinės kortelės	75
 Šaltinių kortelės	76
 Patikrinimo kontrolinis sąrašas	77
<i>PRATIMAS 5.2. Gandų grandinė</i>	78
 Pranešimų kortelės	79
 Gandų grandinės užduotis	80
<i>PRATIMAS 5.3. Reaguokite ramiai</i>	81
 Scenarijų kortelės	82
 Atsakymų kortelės	83
 Refleksijos lapas	84
<i>PRATIMAS 5.4. Atsparios bendruomenės kūrimas</i>	85
 Bendruomenės žemėlapis sudarymo darbalapis	86
Veiklos pritaikymas skirtingiems besimokantiejiems	88
<i>Suaugusieji, turintys ribotus skaitmeninius įgūdžius</i>	89
<i>Migrantai ir pabėgėliai</i>	89
<i>Vyresnio amžiaus žmonės</i>	89
<i>Suaugusieji, turintys raštingumo problemų</i>	90
<i>Mišrios grupės</i>	90
Seminarų planavimas	91

<i>Įvadinis seminaras (90 minučių)</i>	91
Mokymosi rezultatai	92
<i>Pusdienio seminaras (3 valandos)</i>	92
Mokymosi rezultatai	92
<i>Visos dienos seminaras (6 valandos)</i>	92
Mokymosi rezultatai	93
<i>Veiklų pasirinkimas skirtingiems mokymosi tikslams</i>	93
<i>Seminarų vedimas internetu</i>	93
Išvada	95
Papildoma literatūra	97

Šaltinis: Unsplash

Įvadas

Šis vadovas parengtas pagal „Erasmus+“ projektą **„Kova su dezinformacija internete siekiant užkirsti kelią pažeidžiamų suaugusiųjų radikalizacijai“**. Jis skirtas padėti suaugusiųjų švietėjams spręsti vieną iš aktualiausių šiuolaikinio švietimo iššūkių: padėti besimokantiems atpažinti, kritiškai įvertinti ir reaguoti į dezinformaciją internete.

Šiandien mokytojai vis dažniau susiduria su besimokančiaisiais, kurie į klases ir seminarus atsineša informaciją iš socialinių tinklų, žinučių platformų ir internetinių bendruomenių. Didžioji dalis šios informacijos yra neišsami, klaidinanti, emociškai įkrauta arba sąmoningai manipuliuojanti. Daugeliui mokytojų iššūkis yra ne tik atpažinti dezinformaciją, bet ir reaguoti taip, kad būtų skatinamas apmąstymas, nesukeliant konfrontacijos ar nestiprinant esamų įsitikinimų.

Galutiniai šios programos naudos gavėjai yra **pažeidžiami suaugusieji**, įskaitant žmones su ribotais skaitmeniniais įgūdžiais, migrantus ir pabėgėlius, socialiai izoliuotus asmenis bei kitus, kurie gali būti ypač pažeidžiami manipuliacijoms, atskirčiai ar radikalizacijai. Stiprindama pedagogų kompetencijas, programa siekia padėti šiems besimokantiems ugdyti kritinį mąstymą, skaitmeninį atsparumą ir informuotą dalyvavimą demokratinėje visuomenėje.

Programa grindžiama paprastu, bet svarbiu principu: dezinformacija retai priimama vien dėl to, kad žmonėms trūksta informacijos. Įsitikinimus taip pat formuoja emocijos, asmeninė patirtis, socialinė tapatybė ir pasitikėjimas. Dėl šios priežasties veiksmingi švietimo sprendimai

reikalauja daugiau nei vien faktų tikrinimo. Jiems reikalinga empatija, dialogas ir galimybės besimokantiejiems apmąstyti, kaip informacija veikia jų mąstymą. Todėl projektas „Online Combat“ suteikia suaugusiųjų švietėjams praktinių metodų, kurie padės:

- atpažinti ir analizuoti dezinformaciją internete bei manipuliacijos būdus;
- stiprinti besimokančiųjų kritinį mąstymą ir skaitmeninį raštingumą;
- taikyti įtraukiančius švietimo metodus, įskaitant skaitmenines ir dirbtinio intelekto priemones;
- skatinti pagarbų dialogą kontroversiškais temomis, kartu propaguojant demokratines vertybes.

Užuo laikę mokytojus autoritetais, teikiančiais „teisingus“ atsakymus, programa skatina juos veikti kaip tyrimo palengvintojus. Per struktūrizuotas diskusijas, praktines užduotis ir bendrą apmąstymą mokiniai skatinami abejoti informacija, lyginti požiūrius ir ugdyti didesnę atsparumą manipuliacijoms, tuo pačiu išlaikant abipusę pagarbą.

Šiame vadove moksliniais įrodymais pagrįstos žinios derinamos su parengtomis mokymo veiklomis, kurias galima pritaikyti įvairioms mokymosi aplinkoms. Kartu su internetiniu kursu „Online Combat“, dirbtinio intelekto priemonėmis, mokomuoju žaidimu ir kitais projekto išteklių, jis suteikia suaugusiųjų švietėjams praktišką priemonių rinkinį, skirtą stiprinti pažeidžiamų suaugusiųjų žinias apie žiniasklaidą ir atsparumą demokratijos principams.

Kaip naudotis šiuo vadovu

Šis vadovas yra skirtas kaip **praktinis šaltinis**, o ne kaip vadovėlis. Mokytojų nereikalaujama išdėstyti kiekvieno skyriaus medžiagos ar atlikti visų užduočių. Jie raginami pasirinkti ir pritaikyti medžiagą pagal savo mokinių poreikius, patirtį ir interesus.

Vadovas suskirstytas į **penkis teminius modulius**, kurių kiekvienas skirtas vienam pagrindiniam dezinformacijos aspektui:

1. **Dezinformacijos rūšys ir metodai:** supratimas, kaip dezinformacija kuriama ir platinama.
2. **Kognityviniai veiksniai:** psichologinių mechanizmų ir kognityvinių šališkumų, kurie daro įtaką įsitikinimų formavimuisi, atpažinimas.
3. **Emociniai veiksniai:** tyrinėjimas, kaip emocijos veikia dezinformacijos plitimą ir priėmimą.
4. **Socialiniai veiksniai:** tapatybės, pasitikėjimo ir grupės dinamikos vaidmens analizė.
5. **Kova su dezinformacija:** praktinių strategijų, faktų tikrinimo metodų ir „pre-bunking“ - išankstinio demaskavimo - metodų taikymas.

Kiekvienas modulis turi tokią pačią struktūrą:

- trumpa temos apžvalga;
- pagrindinės teorinės sąvokos, aktualios pedagogams;
- praktinės pasekmės suaugusiųjų mokymui;
- parengtos klasės ir dirbtuvių užduotys;
- spausdintini užduočių lapai ir pagalbinė medžiaga.

Užduotis galima vykdyti atskirai arba sujungti į ilgesnius seminarus. Priklausomai nuo dalyvių poreikių, mokytojai gali nuspręsti sutelkti dėmesį į vieną modulį arba integruoti užduotis iš kelių modulių į platesnę mokymo programą.

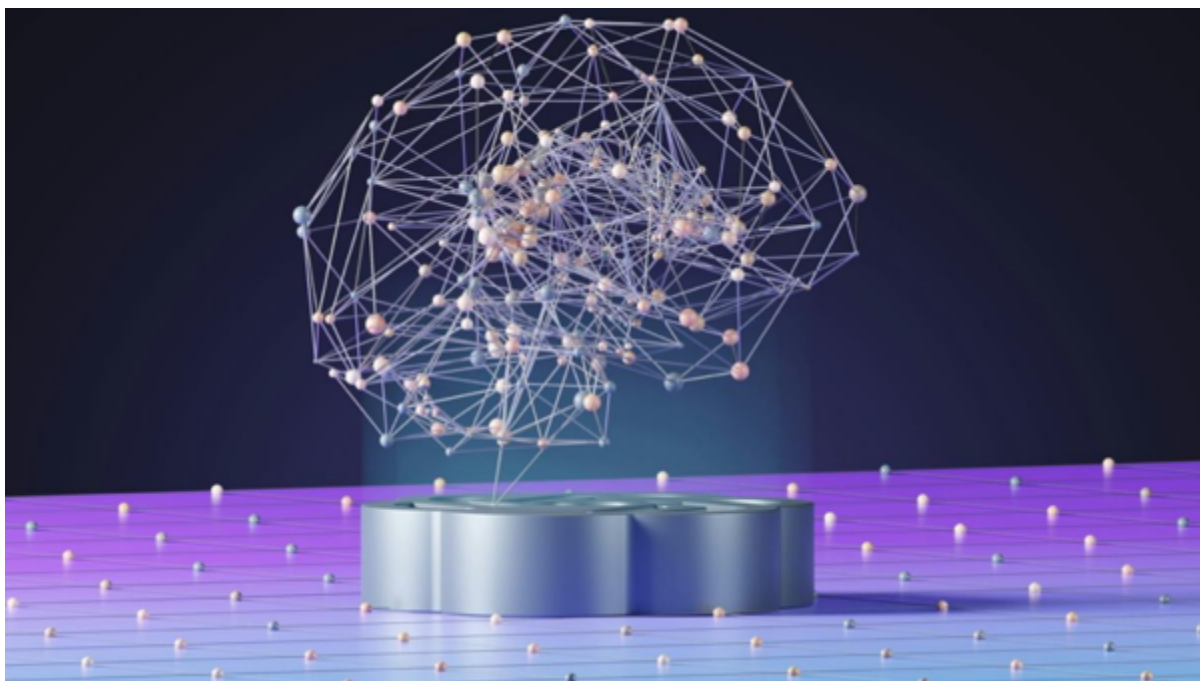
Siekiant didžiausio edukacinio poveikio, rekomenduojame trumpus teorinius įvadás derinti su interaktyviais pratimais, grupinėmis diskusijomis ir asmeninės refleksijos galimybėmis. Daugelį užsiėmimų galima papildyti projekto internetiniu kursu, AI pokalbių robotu ir skaitmeninėmis mokymosi priemonėmis, leidžiančiomis dalyviams savarankiškai tęsti mokymąsi po užsiėmimų.

Medžiaga sąmoningai parengta taip, kad būtų lanksti. Mokytojai raginami pritaikyti pavyzdžius, diskusijų temas ir atvejų analizę prie dalyvių kultūrinio konteksto, skaitmeninių įgūdžių ir mokymosi poreikių, tuo pačiu išlaikydami pagrindinius programos principus: pagarbų dialogą, įrodymais pagrįstą mąstymą ir kritinę refleksiją.

Papildomi projekto ištekliai

Tęskite mokymąsi naudodamiesi nemokamais „*Online Combat*“ ištekliais:

- **Internetinis kursas:** savarankiško mokymosi moduliai su vaizdo įrašais, testais ir papildomomis atvejų analizėmis.
- **AI pokalbių robotas:** praktikuokitės analizuoti dezinformaciją ir gaukite individualius atsiliepimus.
- **Edukacinis žaidimas:** išmokite „prebunkingo“ ir manipuliacijos technikų per interaktyvias simuliacijas.
- **Atsisiunčiami medžiagos:** spausdinami užduočių lapai, šablonai ir naujienos.

Šaltinis: Unsplash

Mokymo metodika

Kodėl verta rinktis šią programą?

Dezinformacija internete tapo kasdienybės dalimi. Dėl socialinių tinklų, žinučių platformų ir dirbtinio intelekto sukurto turinio žmonėms/mokiniam vis sunkiau atskirti patikimą informaciją nuo manipuliacijos. Klaidinga informacija dažnai plinta greitai, nes ji sukelia emocijas, ją lengva dalytis ir ji atitinka esamus įsitikinimus.

Tyrimai rodo, kad žmonės retai priima dezinformaciją vien dėl to, kad jiems trūksta žinių. Įsitikinimus taip pat veikia kognityviniai šališkumai, emocijos, asmeninė patirtis ir socialinė tapatybė. Dėl šios priežasties veiksmingam žiniasklaidos raštingumo ugdymui reikia daugiau nei tik faktų tikrinimo įgūdžių mokymo. Taip pat reikia ugdyti kritinį mąstymą, refleksiją, emocinį sąmoningumą ir pagarbų dialogą.

Ši programa remiasi **žmogaus poreikiais grindžiamu ugdymo požiūriu**, kuris padeda pedagogams spręsti šiuos įvairius dezinformacijos aspektus pasitelkiant aktyvų mokymąsi ir praktinę patirtį.

Mokymosi principai

Programa grindžiama keliais įrodymais pagrįstais ugdymo principais.

- **Mokymasis veikiant.** Dalyviai mokosi analizuodami autentiškus pavyzdžius, spręsdami problemas, aptardami realaus gyvenimo atvejus ir apmąstydami savo patirtį, o ne išmokdami teorines sąvokas mintinai.
- **Refleksija prieš pataisymą.** Iš karto dezinformacija netaisoma, pedagogai skatina besimokančiuosius išnagrinėti, iš kur informacija kilusi, kodėl ji atrodo įtikinama ir kaip galima įvertinti jos patikimumą.
- **Dialogas ir bendradarbiavimas.** Daugelyje užsiėmimų naudojamos grupinės diskusijos, vaidmenų žaidimai ir bendras analizavimas, siekiant supažindinti dalyvius su skirtingais požiūriais, išlaikant pagarbą skatinančią mokymosi aplinką.
- **Atsparumo ugdymas, o ne faktų įsiminimas.** Kadangi klaidinga informacija nuolat keičiasi, programa orientuota į perkeliamųjų kompetencijų, kurias mokiniai gali pritaikyti naujose situacijose, ugdymą, įskaitant kritinį mąstymą, šaltinių vertinimą, emocinį sąmoningumą ir skaitmeninį raštingumą.

Psichologinis pagrindas

Programa remiasi dezinformacijos psichologijos tyrimais, kurie rodo, kad įsitikinimų formavimąsi lemia trys tarpusavyje sąveikaujantys veiksniai:

- **kognityviniai veiksniai**, tokie kaip patvirtinimo šališkumas, kartojimas ir mąstymo supaprastinimai;
- **emociniai veiksniai**, įskaitant baimę, pyktį ir moralinį pasipiktinimą, kurie didina tikimybę patikėti dezinformacija ir ją platinti;
- **socialiniai veiksniai**, tokie kaip tapatybė, priklausymas grupei ir pasitikėjimas socialiniais tinklais.

Šie trys aspektai sudaro programos struktūrą ir atspindi visose mokymosi veiklose. Užuoat juos nagrinėję kaip abstrakčias teorijas, dalyviai patiria, kaip šie mechanizmai veikia kasdienėje internetinėje komunikacijoje, ir išmoksta praktinių strategijų, kaip juos atpažinti ir valdyti.

Suaugusiųjų švietėjų vaidmuo

Suaugusiųjų švietėjai atlieka svarbų vaidmenį stiprinant besimokančiųjų atsparumą dezinformacijai, ypač dirbdami su migrantais, pabėgėliais, vyresnio amžiaus žmonėmis ir asmenimis, turinčiais ribotą skaitmeninį raštingumą.

Šioje programoje ugdytojai laikomi ne „teisingų“ atsakymų teikėjais, o **kritinio mąstymo skatintojais**. Jie sukuria mokymosi aplinką, kurioje dalyviai jaučiasi laisvai užduodami klausimus, analizuodami informaciją, keldami abejones dėl prielaidų ir pagarbiai diskutuodami apie prieštaringas temas.

Todėl programa padeda mokytojams:

- stiprinti savo skaitmeninį ir žiniasklaidos raštingumą;
- suprasti psichologinius mechanizmus, kuriais grindžiama dezinformacija;
- skatinti konstruktyvų dialogą kontroversiškais klausimais;
- sukurti įtraukiančias mokymosi veiklas, skatinančias kritinį mąstymą ir demokratinį dalyvavimą.

Atitiktis „DigCompEdu“ sistemai

Programa suderinta su **Europos švietimo specialistų skaitmeninių kompetencijų sistema (DigCompEdu)**, užtikrinančia, kad dalyviai įgytų ne tik žinių apie dezinformaciją, bet ir kompetencijų, reikalingų veiksmingam skaitmeninio raštingumo mokymui.

„DigCompEdu“ sritis	Kaip ši programa prisideda
Profesinis įsitraukimas	Bendradarbiavimas ir švietimo praktikos mainai
Skaitmeniniai ištekliai	Kritinis vertinimas ir atsakingas skaitmeninės informacijos naudojimas
Mokymas ir mokymasis	Interaktyvios, į besimokantį orientuotos ir žaidybinės veiklos
Vertinimas	Refleksija, testai, užduočių lapai ir formuojamasis grįžtamasis ryšys
Mokinių įgalinimas	Įtraukiančios veiklos, pritaikytos įvairiems suaugusiems besimokantiejiems
Mokinių skaitmeninių kompetencijų ugdymas	Kritinis mąstymas, šaltinių vertinimas ir atsakingas skaitmeninis pilietiškumas

Integruodama šias kompetencijas į visus penkis modulius, programa remia **„Skaitmeninio švietimo veiksmų plano“** tikslus ir skatina suaugusių mokinių skaitmeninį atsparumą visą gyvenimą.

Šaltinis: Unsplash

1 modulis. Dezinformacijos rūšys ir metodai

Dezinformacija – tai ne tik melaginga informacija. Ji sąmoningai sukurta siekiant paveikti žmonių mąstymą, jausmus ir elgesį. Kreipdamasi į emocijas, stiprindama esamus įsitikinimus ir piktnaudžiaudama pasitikėjimu, klaidinanti informacija gali formuoti viešąją nuomonę, didinti socialinę atskirtį ir prisidėti prie radikalizacijos.

Suaugusiųjų švietėjai dažnai dirba su besimokančiais, kurie susiduria su klaidinga informacija socialiniuose tinkluose, žinučių platformose ir neformaliuose tinkluose. Todėl supratimas, kaip veikia dezinformacija, yra pirmasis žingsnis padedant besimokantiems kritiškai vertinti informaciją internete.

Mokymosi tikslai

Baigę šį modulį, besimokantieji sugebės:

- skirti įvairias klaidingos informacijos ir dezinformacijos formas;

- atpažinti dažniausiai naudojamus įtikinėjimo ir propagandos metodus;
- paaiškinti, kaip skaitmeninės platformos sustiprina klaidinančią informaciją;
- organizuoti veiklas, padedančias mokiniams atpažinti manipuliaciją prieš priimdami ar dalindamiesi informacija.

Dezinformacijos rūšys

Ne visa klaidinanti informacija turi tą patį tikslą. Naudinga išskirti:

- **Klaidinga informacija** – neteisinga informacija, dalijamasi be ketinimo klaidinti.
- **Dezinformacija** – melaginga informacija, sąmoningai sukurta ar dalijamasi siekiant apgauti.
- **Klaidinanti informacija** – tikra informacija, pateikiama selektyviai arba išimta iš konteksto, siekiant padaryti žalą.

Praktikoje šios kategorijos pasireiškia įvairiomis formomis, įskaitant netikras naujienas, suklaidytus vaizdus, pseudomokslinius teiginius, naujienomis užmaskuotą reklaminį turinį ir „žaliąjį plovimą“. Nors jų tikslai skiriasi, visos jos daro įtaką tam, kaip žmonės interpretuoja informaciją, o ne tik pateikia faktus.

Kaip dezinformacija įtikina

Sėkminga dezinformacija retai priklauso nuo įtikinamų įrodymų. Vietoj to ji remiasi psichologiniu įtikinėjimu.

Dažniausiai naudojami metodai:

- kreipimasis į emocijas, pavyzdžiui, baimę, pyktį ar pasididžiavimą;
- autoritetų ar tariamų ekspertų pasitelkimas;
- įspūdis, kad „visi tuo tiki“, sukūrimas;
- tik atrinktos informacijos pateikimas, ignoruojant prieštarigus įrodymus;
- paprastų pranešimų kartojimą, kol jie tampa pažįstami.

Šios technikos yra veiksmingos, nes žmonės dažnai remiasi greitais intuityviais sprendimais, o ne kruopščiu patikrinimu, ypač sparčiai besikeičiančioje internetinėje aplinkoje.

Informacijos ekosistemos

Skaitmeninės platformos daro įtaką ne tik tai, kokią informaciją žmonės mato, bet ir tai, kaip greitai ji plinta.

Algoritmai paprastai teikia pirmenybę turiniui, kuris skatina vartotojų aktyvumą, todėl emocišingos ir prieštaringos žinutės tampa labiau matomos. Tuo pačiu metu „filtrų burbulai“ ir „aido kameros“ riboja galimybę susipažinti su alternatyviais požiūriais ir sustiprina esamus įsitikinimus.

Svarbų vaidmenį vaidina ir pasitikėjimas. Žmonės dažnai labiau įtakoja informacija, kurią dalijasi draugai, giminaičiai, bendruomenės lyderiai ar įtakingi asmenys, nei pats pirminis šaltinis. Todėl norint ugdyti sveiką skepticizmą, reikia vertinti tiek turinį, tiek jo šaltinį.

Mokymasis iš atvejų tyrimų

Realaus gyvenimo pavyzdžiai padeda besimokantiems atpažinti manipuliacijos techniką autentiškose situacijose.

Šiame modulyje naudojami atvejų tyrimai iš tokių sričių kaip politinė komunikacija, migracija, visuomenės sveikata ir aplinkosaugos komunikacija, siekiant iliustruoti, kaip dezinformacija derina emocinius kreipinius, kartojimą ir selektyvius įrodymus.

Diskutuojant apie prieštaringas temas, dėmesys turėtų būti sutelktas į **pranešimo veikimo** analizę, o ne į politinių nuomonių ar asmeninių įsitikinimų ginčijimą. Toks požiūris skatina kritinį mąstymą, tuo pačiu išlaikydamas pagarbą skatinančią mokymosi aplinką.

Mokymosi metodika

Šio modulio užduotys grindžiamos aktyviu dalyvavimu, o ne paskaitomis. Dalyviai analizuoja realistiškus socialinių tinklų įrašus, atpažįsta manipuliacijos būdus, aptaria, kodėl pranešimai atrodo įtikinami, ir tik tada vertina jų tikslumą.

Ši seka yra sąmoningai parinkta. Tyrimai rodo, kad supratimas, **kodėl dezinformacija atrodo įtikinama**, dažnai yra veiksmingesnis nei paprasčiausias faktinių klaidų ištaisymas. Tikslas – ne įsiminti klaidingos informacijos pavyzdžių, o ugdyti pritaikomus įgūdžius, kuriuos mokiniai galės panaudoti susidūrę su nauju turiniu internete.

Pasirengimas užduotims

Daugelis pažeidžiamų suaugusiųjų susiduria su dezinformacija kasdien naudojamos skaitmeninėse platformose, pavyzdžiui, „Facebook“, „TikTok“, „YouTube“, „WhatsApp“, „Telegram“ ar „Instagram“, o ne tradicinėse žiniasklaidos priemonėse. Pranešimai dažnai sukelia emocinį atgarsį, yra vizualiai įtikinami ir juos dalijasi patikimi draugai ar bendruomenės nariai, todėl jie atrodo patikimi dar prieš juos kritiškai įvertinant.

Šio modulio užduotys sukurtos taip, kad padėtų dalyviams atpažinti dažniausiai naudojamus manipuliavimo būdus, nesukeliant gėdos jausmo, konfrontacijos ar politinių konfliktų. Jose akcentuoja ne tai, kad mokiniams būtų pasakoma, kuo tikėti, o tai, kad jiems būtų padėta sustoti, užduoti klausimus ir kritiškiau įvertinti informaciją prieš ją priimančią ar dalinantį.

Pagalbos vedėjams patarimai

Naudodami šias užduotis:

- **Sukurkite psichologiškai saugią aplinką.** Pabrėžkite, kad kiekvienas yra pažeidžiamas dezinformacijos atžvilgiu, ir venkite išjuokti klaidingus įsitikinimus.
- **Sutelkite dėmesį į mechanizmus, o ne į nuomones.** Analizuokite, kaip pranešimai įtikinėja, o ne diskutuokite apie politines ar ideologines pozicijas.
- **Prieš taisydami, skatinkite apmąstymus.** Prieš diskutuodami, ar informacija yra tiksli, užduokite klausimus, pavyzdžiui, „Kas daro šį pranešimą įtikinamą?“ arba „Kokias emocijas jis sukelia?“.
- **Naudokite lengvai suprantamą medžiagą.** Trumpi tekstai, vaizdiniai pavyzdžiai, užduočių lapai ir bendras analizavimas yra ypač veiksmingi mokiniams, turintiems skirtingus kalbos ir skaitmeninius įgūdžius.
- **Priimkite neapibrėžtumą kaip normą.** Skatinkite dalyvius sakyti: „Nežinau“, „Man reikia daugiau informacijos“ arba „Pirmiausia tai patikrinčiau“. Šio įpročio ugdymas yra svarbus žingsnis siekiant skaitmeninio atsparumo.

Toliau pateiktose užduotyse naudojami realistiški, bet išgalvoti pavyzdžiai, siekiant iliustruoti dažniausiai pasitaikančius dezinformacijos metodus, tuo pačiu vengiant žalingų naratyvų stiprinimo ar nereikalingo emocinio streso.

PRATIMAS 1.1. Atpažinkite manipuliaciją

 Tikslas	Atpažinti dažniausius dezinformacijos ir manipuliacijos metodus socialinių tinklų įrašuose.
 Trukmė	30 min
 Grupė	6–12 dalyvių
 Reikmenys	Socialinių tinklų kortelės, manipuliacijos nustatymo darbalapis, rašikliai
 Sudėtingumas	Pradedantiesiems

Instrukcijos

1. Suskirstykite dalyvius į mažas grupes.
2. Kiekvienai grupei išdalinkite po 3–4 socialinių tinklų korteles.
3. Paprašykite dalyvių:
 - o nustatyti pranešimo tipą;
 - o išskirti manipuliacijos būdus;
 - o nuspręsti, ar ja pasitikėtų ir dalytųsi ja.
4. Pristatykite dažniausiai naudojamus metodus:
 - o emocingą kalbą;
 - o netikras autoritetas;
 - o skubos jausmą;
 - o socialinis įrodymas („visi taip sako“);
 - o konspiracijos teorijos;
 - o selektyvi informacija.
5. Paprašykite kiekvienos grupės pristatyti savo analizę.

Atspindys

- Koks įrašas atrodė įtikinamiausias?
- Kokios manipuliacijos technikos pasirodė dažniausiai?
- Kokius įspėjamuosius ženklus buvo lengviausia atpažinti?
- Ar emocijos paveikė jūsų sprendimą?

Moderavimo patarimas

Diskusiją sutelkite į tai, **kaip** pranešimas įtikina, o ne į tai, ar dalyviai su juo sutinka.

Manipuliacijos atpažinimo kontrolinis sąrašas

Irašas / pavyzdžio Nr.: _____

 Ką pastebite?

- ☐ Emocinė kalba
- ☐ Baimė ar pyktis
- ☐ Skubumas („Veikite dabar!“)
- ☐ Ekspertas be įrodymų
- ☐ „Visi sako...“
- ☐ Vienpusiška informacija
- ☐ Nėra patikimo šaltinio
- ☐ Įtartinas vaizdas
- ☐ „Klikbait“ - antraštinis masalas - antraštė
- ☐ Kita: _____

Atspindys

Kokia yra pagrindinė žinutė?

Ar pasitikėtumėte šiuo įrašu?

☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau

Ar jį pasidalintumėte? Kodėl?

Kaip galėtumėte patikrinti šią informaciją?

PRATIMAS 1.2. Tiesa, klaidinanti ar manipuliacinė informacija?

 Tikslas	Išskirti faktinę, klaidinančią, manipuliacinę ir nepatikrinamą informaciją.
 Trukmė	20–30 min
 Grupė	6–12 dalyvių
 Reikmenys	Teiginių kortelės, klasifikavimo lapas, kategorijų etiketės
 Sudėtingumas	Pradedantiesiems

Instrukcijos

1. Išdėliokite teiginių korteles ant stalo arba prie sienos.
2. Dalyviai dirba poromis.
3. Kiekviena pora kiekvieną teiginį klasifikuoja taip:
 - o Dažniausiai teisingas
 - o Klaidinantis
 - o Manipuliuojantis
 - o Neįmanoma patikrinti
4. Paprašykite dalyvių paaiškinti savo sprendimus.
5. Skatinkite diskusiją apie:
 - o trūkstamą kontekstą;
 - o pasirinktinius faktus;
 - o emocinį vertinimą;
 - o nepatikimais šaltiniais.

Atspindys

- Kokius teiginius buvo sunkiausia klasifikuoti?
- Kas lemia, kad informacija yra klaidinanti, o ne visiškai melaginga?
- Kodėl emociškai dramatiški pranešimai dažnai yra įtikinamesni?

Moderavimo patarimas

Ne visada yra vienas teisingas atsakymas. Skatinkite dalyvius pagrįsti savo samprotavimus.

✂ Teiginių kortelės

1 	„Gdytojai nekenčia šio paprasto triuko!“
2 	„Tyrimas rodo, kad po pasivaikščiojimo žmonės miega geriau.“
3 	„Tūkstančiai žmonių slapta keičiami.“

4 BREAKING NEWS NEW LAW 	„Paskutinės naujienos: naujas įstatymas pažeidžia jūsų teises!“
5 	„Mokslininkų nuomonės šiuo klausimu išsiskiria.“
6 	„Šis vaizdo įrašas buvo ištrintas, nes jie bijo tiesos.“

Informacijos klasifikavimo lapas

Kortelė	 Patikima	 Reikia daugiau konteksto	 Manipuliuojantis	 Negalima patikrinti	Kodėl? (1–2 raktažodžiai)
1	☐	☐	☐	☐	_____
2	☐	☐	☐	☐	_____
3	☐	☐	☐	☐	_____
4	☐	☐	☐	☐	_____
5	☐	☐	☐	☐	_____
6	☐	☐	☐	☐	_____

Atspindys

Kokių teiginių buvo sunkiausia klasifikuoti? Kodėl?

Kokie įspėjamieji ženklai padėjo jums priimti sprendimą?

- ☐ Emocinė kalba
- ☐ Trūksta įrodymų
- ☐ „Klikbait“ antraštė
- ☐ Autoritetas be įrodymų
- ☐ Skubotumas
- ☐ Vienpusiška informacija
- ☐ Kita: _____

PRATIMAS 1.3. Sukurkite fiktyvų įrašą

 Tikslas	Suprasti, kaip sąmoningai kuriami klaidinantys socialinių tinklų įrašai.
 Trukmė	30 min
 Grupė	6–12 dalyvių
 Medžiagos	„Fake Post Builder“ užduočių lapas, antraščių pavyzdžiai, rašikliai
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Suskirstykite dalyvius į mažas grupes.
2. Paašškinkite, kad kiekviena grupė turės sukurti fiktyvų, klaidinantį socialinių tinklų įrašą.
3. Kiekviena grupė pasirenka:
 - o temą;
 - o emocinį stimulą;
 - o antraštę;
 - o nuotraukos aprašymą;
 - o netikrą eksperto citatą;
 - o skubos frazė.
4. Grupės pristato savo įrašus.
5. Kiti dalyviai atpažįsta panaudotas manipuliacijos technikas.

 Svarbu: visi pavyzdžiai turi būti išgalvoti, venkite ekstremistinių, rasistinių ar traumuojančių temų.

Atspindys

- Kokios technikos padarė įrašus atrodančius įtikinamus?
- Ar sukurti klaidinančią medžiagą buvo lengviau, nei tikėtasi?
- Kaip šių modelių atpažinimas gali padėti internete?

Moderatoriaus patarimas

Tikslas nėra sukurti įtikinamą dezinformaciją, o suprasti, kaip konstruojama manipuliacija.

Šablonas „Fake Post Builder“

Tema _____

Emocija ☐ Baimė ☐ Pyktis ☐ Viltis ☐ Pasididžiavimas ☐ Smalsumas ☐ Skuba |

Antraštė _____ |

Autoritetas _____ |

Vaizdas Apibūdinkite vaizdą, kurį norėtumėte naudoti:

_____ |

Raginimas imtis veiksmų ☐ Pasidalinkite dabar ☐ Nepamirškite to ☐ Sužinokite

daugiau ☐ Veikite dabar

☐ Kita: _____ |

Kokias technikas panaudojote?

☐ Emocinė kalba

☐ Imituojamas autoritetas

☐ Skubos jausmas

☐ Socialinis įtikinimas

☐ „Clickbait“ antraštė

☐ Pasirinktinė informacija

☐ Konspiracinė interpretacija

☐ Kita: _____

Atspindys

Kodėl žmonės galėtų patikėti šiuo įrašu ar jį dalintis?

PRATIMAS 1.4. Sustokite prieš dalindamiesi

 Tikslas	Išugdykite įprotį įvertinti internetinį turinį prieš jį dalindamiesi.
 Trukmė	20 min
 Grupė	6–12 dalyvių
 Medžiaga	„Pauzė prieš dalijimąsi“ kontrolinis sąrašas, socialinių tinklų įrašų pavyzdžiai
 Sudėtingumas	Pradedantiesiems

Nurodymai

1. Pateikite keletą emociškai įtraukiančių socialinių tinklų įrašų.
2. Dalyviai individualiai užpildo kontrolinį sąrašą, prieš nuspręsdami, ar dalytųsi kiekvienu įrašu.
3. Mažose grupėse palyginkite sprendimus.
4. Aptarkite, kaip sulėtinus tempą keičiasi suvokimas.
5. Pristatykite idėją, kad dezinformacija dažnai remiasi akimirksninėmis emocijinėmis reakcijomis.

Refleksija

- Ar jūsų sprendimas pasikeitė užpildžius kontrolinį sąrašą?
- Kokie klausimai buvo naudingiausi?
- Kas paprastai verčia žmones per greitai dalytis turiniu?

Moderatoriaus patarimas

Pabrėžkite, kad skirti keletą papildomų sekundžių informacijai patikrinti yra vienas iš paprasčiausių ir veiksmingiausių būdų sumažinti klaidingos informacijos plitimą.

„Pagalvokite prieš dalindamiesi“ kontrolinis sąrašas

Pavyzdys / Įrašo Nr.: _____

💡 Prieš dalindamiesi paklauskite savęs:

	Klausimas	✅ Taip	❌ Ne
🔍	Ar žinau, iš kur gauta ši informacija?	☐	☐
⚖️	Ar yra įrodymų, o ne tik emocingų žodžių?	☐	☐
😬	Ar antraštė bando mane šokiruoti, išgąsdinti ar provokuoti?	☐	☐
🌐	Ar galiu patikrinti šią informaciją naudodamasis kitu patikimu šaltiniu?	☐	☐
❤️	Ar reaguojau emociškai, o ne kritiškai mąstydamas?	☐	☐
👉	Ar vis dar pasidalinčiau šiuo įrašu, jei palaukčiau keletą minučių?	☐	☐

★ Galutinis sprendimas

- ☐ Aš tai pasidalinčiau.
- ☐ Pirmiausia patikrinčiau.
- ☐ Aš to nepasidalinčiau.

💬 Atspindys

Koks klausimas privertė jus labiausiai sustoti ir pagalvoti?

Ką darytumėte prieš dalindamiesi šiuo įrašu?

💡 Atmink

Sustokite. Patikrinkite. Mąstykite kritiškai. Tada nuspręskite.

Šaltinis: Unsplash

2 modulis. Kognityviniai veiksniai, lemiantys tikėjamą dezinformacija

Žmonės tiki dezinformacija ne todėl, kad jiems trūksta intelekto ar išsilavinimo. Priešingai, jie pasikliauja įprastais mąstymo trumpiniais, kurie padeda greitai apdoroti didelius informacijos kiekius. Šie trumpiniai yra būtini kasdieniniam sprendimų priėmimui, tačiau jie taip pat gali padaryti žmones labiau pažeidžiamus klaidinančiai informacijai, ypač sparčiai besikeičiančioje skaitmeninėje aplinkoje.

Suaugusiųjų švietėjams svarbu suprasti šiuos kognityvinius procesus, nes tai leidžia perkelti dėmesį nuo „neteisingų atsakymų“ taisymo prie pagalbos besimokantiejiems suprasti, **kaip jie mąsto**. Toks požiūris mažina gynybinę reakciją ir skatina apmąstymus, o ne konfrontaciją.

Mokymosi tikslai

Baigę šį modulį, pedagogai sugebės:

- atpažinti dažniausius kognityvinius šališkumus, kurie daro įtaką įsitikinimams;
- paaiškinti, kodėl pasikartojantys ar emociškai įtraukiantys pranešimai atrodo įtikinami;
- padėti mokiniams atskirti pažįstamumą nuo įrodymų;
- organizuoti užsiėmimus, skatinančius refleksyvų, o ne automatinį mąstymą.

Kaip mūsų smegenys apdoroja informaciją

Žmogaus smegenys nuolat supaprastina informaciją, kad galėtų greitai priimti sprendimus. Užuo kruopščiai analizavę kiekvieną pranešimą, žmonės dažnai pasikliauja mąstymo trumpiniais, vadinamais **kognityviniais šališkumais** ir **euristikomis**.

Šie „trumpiniai“ yra naudingi kasdieniame gyvenime, tačiau taip pat gali padidinti pažeidžiamumą dezinformacijai. Pavyzdžiui:

- **Patvirtinimo šališkumas** skatina žmones ieškoti informacijos, kuri patvirtina esamus įsitikinimus.
- **Pažinumo šališkumas (iliuzinės tiesos efektas)** verčia manyti, kad pakartotinai pateikiama informacija yra patikimesnė.
- **„Įtvirtinimo“ šališkumas** lemia, kad pirmasis įspūdis daro įtaką vėlesniems vertinimams.
- **Per didelis pasitikėjimas savimi** gali priversti žmones pervertinti savo gebėjimą kritiškai vertinti informaciją.

Šie procesai veikia kiekvieną žmogų ir turėtų būti suvokiami kaip normalios žmogaus mąstymo ypatybės, o ne asmeninės silpnybės.

Kodėl klaidinga informacija atrodo teisinga

Daugelis klaidinančių pranešimų yra įtikinami ne todėl, kad juose pateikiami tvirti įrodymai, o todėl, kad jie lengvai suprantami, sukelia emocinį atgarsį ir pasikartoja.

Paprasti šūkių, dramatiški antraštės, asmeninės istorijos ir emociškai įkrauta kalba reikalauja mažai protinių pastangų juos apdoroti. Dėl to jie dažnai atrodo įtikinamesni nei išsamūs, įrodymais pagrįsti paaiškinimai.

Žmonės taip pat linkę įsiminti pagrindinę žinią, o pamiršti, iš kur ji atsirado ar ar vėliau buvo ištaisyta. Pakartotinis susidūrimas su ja dar labiau padidina pažįstamumą, todėl žinia atrodo vis patikimesnė.

Šių mechanizmų supratimas padeda besimokantiejiems sustoti ir apgalvoti, prieš priimant informaciją vien dėl to, kad ji atrodo pažįstama ar akivaizdi.

Mokymasis per savirefleksiją

Šio modulio užduotys skatina besimokančiuosius nagrinėti savo pačių mąstymą, o ne vertinti kitų įsitikinimus.

Dalyviai gvildena tokius klausimus kaip:

- Kodėl ši žinia atrodo įtikinama?
- Koks mąstymo šuolis gali paveikti mano sprendimą?
- Ar aš remiuosi įrodymais ar pažinimu?
- Ar reaguojau automatiškai, ar mąstau kritiškai?

Šis refleksyvus požiūris padeda besimokantiejiems suvokti, kad kiekvieną žmogų veikia kognityviniai šališkumai ir kad apgalvotas mąstymas gali sumažinti jų poveikį.

Mokymosi metodas

Šio modulio užduotys derina trumpus paaiškinimus su interaktyviomis veiklomis, kurios kasdienėse situacijose atskleidžia kognityvinius šališkumus. Vietoj to, kad mokiniai būtų raginami išmokyti psichologines sąvokas atmintinai, jie patys patiria, kaip dėmesys, pasikartojimas ir intuityvus mąstymas daro įtaką jų sprendimams.

Analizuodami realius pavyzdžius, lygindami pirmuosius išpūdžius su vėlesnėmis refleksijomis ir aptardami savo mąstymą su kitais, dalyviai geriau suvokia, kaip formuojasi įsitikinimai ir kaip jie gali priimti labiau pagrįstus sprendimus internete.

Pasirengimas užduotims

Žmonės dažnai tiki klaidinga informacija ne todėl, kad yra neatsargūs ar neišmanūs, bet todėl, kad žmogaus smegenys natūraliai ieško greitų, paprastų ir pažįstamų paaiškinimų. Šios užduotys padeda dalyviams atpažinti savo mąstymo modelius palaikančioje ir nevertinančioje aplinkoje.

Vadovavimo patarimai

Naudodami šias užduotis:

- **Priimkite kognityvinius šališkumus kaip normą.** Pabrėžkite, kad kiekvienas pasikliauja mąstymo trumpiniais, nepriklausomai nuo išsilavinimo ar patirties.
- **Sutelkite dėmesį į mąstymą, o ne į tai, kas yra teisinga.** Skatinkite dalyvius paaiškinti, kaip jie priėjo prie išvados, o ne ją ginti.
- **Naudokite kasdienes pavyzdžius.** Patarimai sveikatos klausimais, reklamos, populiariuose tinklalapiuose plintantys vaizdo įrašai ir socialinių tinklų įrašai paprastai yra artimesni dalyviams nei politinės diskusijos.
- **Lėtinkite sprendimų priėmimą.** Suteikite besimokantiems laiko apmąstyti, prieš pradedant diskutuoti ar vertinti informaciją.
- **Skatinkite neapibrėžtumą.** Dalyviai turėtų jaustis laisvai sakydami: „*Nežinau*“ arba „*Prieš priimdamas sprendimą man reikia daugiau informacijos*“.

Toliau pateiktos užduotys padeda besimokantiems atpažinti dažnus kognityvinius šališkumus, atskirti pažįstamumą nuo įrodymų ir išugdyti įpročius mąstyti kritiškai prieš priimanč ar dalijantis informacija.

PRATIMAS 2.1. Pažinumo iliuzija

 Tikslas	Patirti, kaip pakartotinis susidūrimas su informacija veikia jos patikimumo suvokimą.
 Trukmė	20–30 min
 Grupė	6–12 dalyvių
 Reikmenys	Teiginių kortelės, patikimumo vertinimo lapas, rašikliai
 Sudėtingumas	Pradedantiesiems

Instrukcijos

1. Kiekvienam dalyviui išdalinkite patikimumo vertinimo lapą.
2. Pateikite po vieną iš šešių trumpų teiginių.
3. Kai kurie teiginiai turėtų pasikartoti keletą kartų užsiėmimo metu, tačiau nereikia atkreipti dėmesio į pasikartojimus.
4. Po kiekvieno teiginio dalyviai įvertina, kiek jis jiems atrodo įtikinamas.
5. Atskleiskite, kad pasikartojimas buvo tyčinis, ir palyginkite įvertinimus.
6. Skatinkite diskusiją apie tai, kaip pažinimas įtakoja vertinimą.

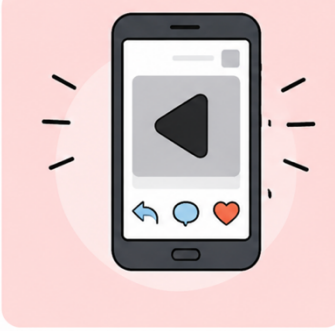
Atspindys

- Kokie teiginiai atrodė patikimiausi?
- Ar pakartoti teiginiai atrodė patikimesni?
- Kodėl kartojimas daro įtaką mūsų vertinimui?
- Kur internete susiduriame su kartojamais pranešimais?

Moderatoriaus patarimas

Priminkite dalyviams, kad tikslas **nėra nuspręsti, ar teiginiai yra teisingi**, o stebėti, kaip pakartotinis susidūrimas su jais veikia jų suvokimą.

☞ Pavyzdinės teiginių kortelės

	1. Dauguma žmonių negali atpažinti dirbtinio intelekto sukurtų vaizdų.		4. Žmonės labiau pasitiki informacija, kurią dalijasi draugai nei nepažįstamieji.
	2. Geriamasis vanduo gerina koncentraciją.		5. Populiarius įrašas paprastai yra tikslus.
	3. Socialinių tinklų platformos slapta klausosi pokalbių.		6. Dažnai matoma informacija atrodo tikra.

Patikimumo vertinimo lapas

Dalyvis: _____

Kiek patikimas, jūsų nuomone, yra kiekvienas teiginys?

Teiginys	😞 1 Nėra patikimas	😐 2	😐 3	😊 4	😄 5 Labai įtikinama
1	☐	☐	☐	☐	☐
2	☐	☐	☐	☐	☐
3	☐	☐	☐	☐	☐
4	☐	☐	☐	☐	☐
5	☐	☐	☐	☐	☐
6	☐	☐	☐	☐	☐

💬 Atspindys

Koks teiginys jums pasirodė labiausiai įtikinamas? Kodėl?

Ar pakartotiniai teiginiai atrodė įtikinamesni?

☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau

Ką ši užduotis mums pasako apie dezinformaciją internete?

PRATIMAS 2.2. Greitas mąstymas prieš lėtą mąstymą

 Tikslas	Palyginti spontaniškus pirmuosius įspūdžius su apgalvota internetinės informacijos analize.
 Trukmė	30 min
 Grupė	6–12 dalyvių
 Reikmenys	Socialinių tinklų kortelės, „Greitasis ir lėtasis mąstymas“ užduočių lapas, laikmatis
 Sudėtingumas	Pradedantiesiems

Instrukcijos

1. **10 sekundžių** rodykite dalyviams socialinių tinklų įrašą.
2. Paprašykite jų nesvarstant užrašyti savo pirmąją reakciją.
3. Suteikite dalyviams **2–3 minutes**, kad jie, naudodamiesi darbo lapu, atidžiau išanalizuotų tą patį įrašą.
4. Palyginkite pirmuosius įspūdžius su antruoju vertinimu.
5. Aptarkite, kaip sulėtinus tempą pasikeitė jų vertinimas.

Atspindys

- Ar jūsų nuomonė pasikeitė po įrašo analizės?
- Kas turėjo įtakos jūsų pirmajai reakcijai?
- Kokią svarbią informaciją pastebėjote tik vėliau?
- Kaip sulėtinimas gali padėti sumažinti dezinformacijos plitimą?

Moderatoriaus patarimas

Pabrėžkite, kad nuomonės pakeitimas po įrodymų peržiūros yra privalumas, o ne trūkumas.

 „Greitasis“ ir „lėtasis“ mąstymas. Darbo lapas

Dalyvis: _____

Įrašas / pavyzdžio Nr.: _____

 Pirmoji reakcija (10 sekundžių)

	Klausimas	Atsakymas
	Kas pirmiausia patraukė jūsų dėmesį?	_____
	Kokias emocijas patyrėte?	_____
	Mano pirmasis įspūdis	☐ Pasitikiu ☐ Abejoju ☐ Nežinau

 Antrasis žvilgsnis (2–3 minutės)

	Klausimas	Atsakymas
	Kokie įrodymai pateikiami?	_____
	Kokios informacijos trūksta?	_____
	Kokias įtikinėjimo ar emocines technikas pastebite?	_____
	Ar šią informaciją galima patikrinti kitur?	☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau

 Galutinis sprendimas: Po truputį apgalvojęs...

☐ Aš ja pasitikėčiau. ☐ Pirmiausia ją patikrinčiau. ☐ Aš ja nepasitikėčiau.

 Atspindys

Kas pasikeitė nuo jūsų pirmojo reagavimo iki galutinio sprendimo?

Kokį klausimą užduosite sau prieš dalindamiesi informacija internete?

PRATIMAS 2.3. Suderinkite šališkumą

 Tikslas	Atpažinti dažniausius kognityvinius šališkumus, kurie daro įtaką tam, kaip žmonės interpretuoja informaciją internete.
 Trukmė	30 min
 Grupė	6–12 dalyvių
 Reikmenys	Šališkumo kortelės, scenarijų kortelės, atitikimo lapas
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Pristatykite penkis dažniausius kognityvinius šališkumus:
 - o Patvirtinimo šališkumas
 - o Pažinumo efektas
 - o Autoriteto šališkumas
 - o Neigiamumo šališkumas
 - o Prieinamumo euristika
2. Suskirstykite dalyvius į mažas grupes.
3. Kiekvienai grupei išdalinkite po vieną šališkumo kortelių rinkinį ir po vieną scenarijų kortelių rinkinį.
4. Paprašykite dalyvių kiekvieną scenarijų susieti su kognityviniu šališkumu, kuris, jų nuomone, geriausiai jį paaiškina.
5. Palyginkite atsakymus ir aptarkite, kodėl skirtingos grupės galėjo pasirinkti skirtingus derinius.

Atspindys

- Kokį šališkumą buvo lengviausia atpažinti?
- Su koku šališkumu internete susiduriate dažniausiai?
- Ar patys esate patyrę kurį nors iš šių šališkumų?
- Kaip kognityvinių šališkumų atpažinimas gali pagerinti kritinį mąstymą?

Moderavimo patarimas

Kai kuriuose scenarijuose gali būti daugiau nei vienas šališkumas. Skatinkite diskusiją apie **tai, kodėl** dalyviai pasirinko būtent tokius sprendimus, o ne ieškokite vieno „teisingo“ atsakymo.

Šališkumo kortelės

Kortelė	Kognityvinis šališkumas
1	Patvirtinimo šališkumas
2	Pažinumo efektas
3	Autoriteto šališkumas
4	Neigiamumo šališkumas
5	Prieinamumo euristika

Scenarijų kortelės

Kortelė	Scenarijus
A	„Aš seku tik tuos puslapius, kurie atitinka mano nuomonę.“
B	„Šį teiginį mačiau daug kartų, todėl man atrodo, kad tai tiesa.“
C	„Tai pasidalino žinomas žmogus, tad tai tikriausiai patikima.“
D	„Neigiamos naujienos visada atrodo svarbesnės.“
E	„Internete pamačiau vieną dramatišką pavyzdį, todėl manau, kad taip vyksta visur.“

 Šališkumo atitikimo lapas

Grupė: _____

Scenarijus	Pasirinkta šališkumo forma	Kodėl? (1–2 raktažodžiai)
A	_____	_____
B	_____	_____
C	_____	_____
D	_____	_____
E	_____	_____

★ **Apmąstymai**

Koks scenarijus buvo sunkiausias suderinti? Kodėl?

Koks šališkumas, jūsų nuomone, dažniausiai daro įtaką jūsų elgesiui internete?

PRATIMAS 2.4. Kaip veikia atmintis

 Tikslas	Išsiaiškinkite, kaip emocinis įrėminimas veikia dėmesį, atmintį ir prisiminimus.
 Trukmė	25–30 min
 Grupė	6–12 dalyvių
 Reikmenys	Pasakos versija A, pasakos versija B, atminties atkūrimo darbalapis, rašikliai
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Suskirstykite dalyvius į dvi grupes.
2. **A grupei** duokite neutralią istorijos versiją.
3. **B grupei** duokite emociškai nuspalvintą istorijos versiją.
4. Paprašykite dalyvių perskaityti (arba išklausti) istoriją tik vieną kartą.
5. Palaukite 3–5 minutes, prieš išdalindami atminties atkūrimo užduočių lapą.
6. Dalyviai užpildo lapą individualiai.
7. Palyginkite abiejų grupių prisiminimus ir aptarkite skirtumus.

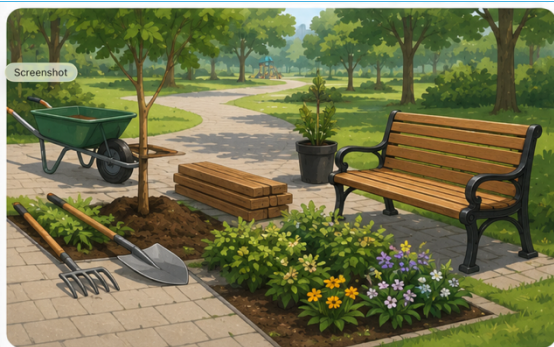
Atspindys

- Kokios detalės buvo prisimintos tiksliausiai?
- Kokios detalės buvo prisimintos skirtingai?
- Ar emocinė versija padarė kai kurias detales atrodančias svarbesnes?
- Kaip emocinis kontekstas gali paveikti tai, ką žmonės prisimena ir vėliau dalijasi internete?

Pagalbos patarimas

Nesakykite, kad yra dvi versijos, kol nebus baigtas prisiminimo užsiėmimas. Ši staigmena padės dalyviams suprasti, kaip pateikimas veikia atmintį.

☞ Pavyzdinė istorija „

Istorija A: Neutrali	Istorija B: Emocinis požiūris
Bendruomenės parko renovacija	Mėgstamam bendruomenės parkui gresia dideli pokyčiai
 Vietos savivaldybė paskelbė planus kitą mėnesį renovuoti centrinį bendruomenės parką. Projektas apima pėsčiųjų takų remontą, naujų medžių sodinimą, papildomų suoliukų įrengimą ir žaidimų aikštelės įrangos keitimą. Statybos darbai turėtų trukti apie šešias savaites. Šiuo laikotarpiu kai kurios parko dalys bus laikinai uždarytos, o kitos – liks atviros. Gyventojai gali teikti pastabas apie projektą per savivaldybės interneto svetainę.	 Daugelis vietos gyventojų nerimauja po to, kai savivaldybė paskelbė apie didelius pokyčius bendruomenės parke. Populiarios pasivaikščiojimo zonos bus uždarytos, mėgstami medžiai iškirsti, o statybos darbai tęsis keletą savaičių. Kai kurie tėvai bijo, kad vaikai nebegalės naudotis savo mėgstama žaidimų aikštele, o kiti nerimauja, kad renovacijos metu kaimynystė taps mažiau svetinga. Gyventojai raginami išreikšti savo susirūpinimą per savivaldybės interneto svetainę.
	

 Atminties atkūrimo užduotis**Dalyvis:** _____**Istorija:** ☐ A ☐ B (*užpildo moderatorius po diskusijos*)

Kas įvyko?

 Emocinės detalės. Kokias emocijas ar rūpesčius prisimenate? **Faktai, kuriuos prisimenate**

Užrašykite visus faktus, vietas, datas, skaičius ar veiksmus, kuriuos prisimenate.

 Dėl ko abejojate? **Apmąstymai**

Kokios detalės įstrigo jūsų atmintyje?

☐ Faktai☐ Jausmai☐ Vaizdai☐ Nuomonės☐ Kita _____**Grupinė diskusija**

Atskleidus, kad buvo dvi versijos:

- Kuri grupė prisiminė daugiau emocinių detalių?
- Kuri grupė prisiminė daugiau faktinių detalių?
- Ar kas nors prisiminė informaciją, kuri buvo **numanoma, bet niekada nebuvo išsakyta**?
- Kaip emocinis įrėminimas gali paveikti istorijų sklaidą socialinėje žiniasklaidoje?

PRATIMAS 2.5. Kodėl tai atrodo tiesa?

 Tikslas	Ugdyti metakognityvinį sąmoningumą, tyrinėjant, kodėl kai kurios žinutės atrodo įtikinamos, prieš nusprendžiant, ar jomis pasitikėti.
 Trukmė	30–40 min
 Grupė	6–12 dalyvių
 Medžiaga	Socialinių tinklų pavyzdžiai, refleksijos lapas, rašikliai
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Pateikite dalyviams keletą realistiškų socialinių tinklų įrašų.
2. Paprašykite jų užrašyti pirmuosius išpūdžius, neaptariant turinio.
3. Dalyviai individualiai užpildo apmąstymų lapą.
4. Palyginkite atsakymus poromis arba mažose grupėse.
5. Aptarkite, kaip asmeninės pažiūros, pranešimų ypatybės ir įrodymai paveikė dalyvių vertinimus.

Refleksija

- Koks įrašas pasirodė įtikinamiausias?
- Kas nulėmė jūsų pirmąjį išpūdį?
- Kokie klausimai padėjo jums mąstyti kritiškiau?
- Kaip šis apmąstymas gali padėti naudojantis socialine žiniasklaida?

Pagalbos patarimas

Skatinkite dalyvius analizuoti **savo pačių mąstymą**, o ne kitų nuomones. Tikslas – suprasti, kodėl pranešimas atrodo įtikinamas, prieš nusprendžiant, ar juo galima pasitikėti.

☞ Socialinių tinklų įrašų pavyzdžiai

Pažinumas	Paprastumas
 Daily Health Tips @DailyHealthTips Follow Drinking warm lemon water every morning detoxes your body and boosts your immunity! 🍋💧 Do it for a week and feel the difference! 8:30 AM · May 12, 2024 167 1.2K 3.4K	 Simple Facts @SimpleFacts_ Follow 8 glasses of water a day. Move your body. Eat real food. Sleep enough. That's it. 6:00 PM · Feb 3, 2024 89 2.1K 5.8K
Tapatybė Aktualumas	Pasitikėjimas šaltiniu
 Alex Turner ✓ @AlexTurnerFit Follow As a dad and a coach, I only recommend products I use with my own family. Keeping kids active is the best gift we can give them. ❤️ 9:15 AM · Mar 18, 2024 123 743 2.6K	 Dr. Sarah Mitchell ✓ @DrSarahM_D Follow New study: Daily 20-minute walks can reduce the risk of heart disease by up to 30%. Read the full research here 📌 healthresearch.org Daily Walking and Heart Health: New Findings from a 2024 Study 4:45 PM · Apr 28, 2024 56 311 1.1K

Refleksijos darbalapis

Dalyvis: _____

Įrašas / pavyzdžio Nr.: _____

1 pavyzdys – Pažinimas

Klausimas	Pastabos
☁ Ar anksčiau esate matę panašius pranešimus?	_____
🔄 Ar šis pranešimas atrodo pažįstamas? Kodėl?	_____
★ Ar dėl to, kad ji atrodo pažįstama, jūs ja labiau pasitikėtumėte?	☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau

2 pavyzdys – Paprastumas

Klausimas	Pastabos
✨ Ar pranešimas yra paprastas ir lengvai įsimenamas?	_____
💬 Ar jame nepamiršta kokia nors svarbi informacija?	_____
★ Ar paprastumas padeda jai atrodyti patikimesnei?	☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau

3 pavyzdys – Tapatybės aktualumas

Klausimas	Pastabos
👤 Ar šis pranešimas susijęs su jūsų tapatybe?	_____
❤️ Ar kas nors iš šios grupės juo pasitikėtų?	_____
★ Ar asmeninis ryšys didina pasitikėjimą?	☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau

4 pavyzdys – Pasitikėjimas šaltiniu

Klausimas	Pastabos
👤 Kas leidžia manyti, kad šaltinis yra patikimas?	_____
📄 Ar iš tikrųjų pateikiami įrodymai?	_____
★ Ar pasitikėtumėte šiuo įrašu dėl jo šaltinio?	☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau

★ Galutinė išvada

Klausimas	Pastabos
Koks įrašas pasirodė įtikinamiausias?	_____
Koks veiksnys jums padarė didžiausią įtaką?	☐ Pažinimas ☐ Paprastumas ☐ Tapatybė ☐ Šaltinis
Į ką kitą kartą atkreipsite daugiau dėmesio?	_____

Šaltinis: Unsplash

3 modulis. Emociniai dezinformacijos tikėjimo veiksniai

Emocijos turi didelę įtaką, kaip žmonės interpretuoja, įsimena ir dalijasi informacija. Pranešimai, kurie sukelia baimę, pyktį, pasipiktinimą ar viltį, greičiau pritraukia dėmesį ir dažnai atrodo įtikinamesni nei neutrali informacija. Internetinėje aplinkoje emociškai įkrautu turiniu taip pat dažniau dalijamasi, todėl tampa galinga dezinformacijos sklaidos priemone. Pažeidžiamiems suaugusiems emocijos gali būti ypač svarbios, nes neapibrėžtumas, atskirtis ar nesaugumas gali padidinti pranešimų, siūlančių paprastus paaiškinimus, nurodančių kaltininką ar sukuriančių priklausomybės jausmą, patrauklumą. Todėl suaugusiųjų švietėjai turi vertinti dezinformaciją ne tik kaip faktų klausimą, bet ir kaip emocinį bei socialinį procesą.

Mokymosi tikslai

Baigę šį modulį, mokytojai sugebės:

- atpažinti dažniausius emocinius dirgiklius internetiniame turinyje;
- paaiškinti, kaip emocijos veikia sprendimų priėmimą ir dalijimosi elgesį;
- atskirti emocines reakcijas nuo įrodymų;
- taikyti praktines strategijas, skirtas emociniam sąmoningumui ir savikontrolei ugdyti.

Kaip emocijos veikia sprendimų priėmimą

Vertindami informaciją, žmonės dažnai remiasi emocijomis kaip greitu orientyru. Jei pranešimas sukelia stiprią emocinę reakciją, jis gali atrodyti svarbesnis, skuberesnis ar patikimesnis, nei yra iš tikrųjų.

Internetinės platformos sustiprina šį efektą, skatindamos turinį, kuris skatina vartotojų įsitraukimą. Pranešimai, sukeliantys baimę, pyktį, moralinį pasipiktinimą ar nerimą, sulaukia daugiau dėmesio ir todėl yra labiau linkę plisti.

Dažniausi emociniai dirgikliai yra:

- **Baimė** – padidina dėmesį potencialioms grėsmėms.
- **Pyktis** – skatina greitai spręsti ir kaltinti.
- **Pasibjaurėjimas** – stiprina atmetimą ir stereotipus.
- **Negatyvumas** – dėl jo neigiama informacija įsimenama geriau nei teigiama.

Šios emocinės reakcijos yra normalios, tačiau, jei jos lieka neišnagrinėtos, jos gali trukdyti atlikti kruopštų vertinimą.

Emocijos, tapatybė ir priklausymas grupei

Emocijos neveikia izoliuotai. Jos yra glaudžiai susijusios su tapatybe ir socialiniais santykiais. Žmonės yra labiau linkę priimti informaciją, kuri palaiko jų vertybes, patvirtina jų bendruomenės požiūrį arba sustiprina skirtumą tarp „tokių kaip mes“ ir „tokių kaip jie“. Emocingai įkrauti pranešimai dažnai sustiprina šias tapatybes, o ne skatina kritišką analizę. Dėl to dezinformacija gali atrodyti įtikinama ne dėl tvirtų įrodymų, o dėl to, kad ji atitinka esamus priklausymo, neteisybės jausmus ar bendrą patirtį.

Emocinių reakcijų valdymas

Žiniasklaidos raštingumo tikslas – ne slopinti emocijas, o jas atpažinti prieš imantis veiksmų. Suaugę besimokantieji gali išsiugdyti paprastus įpročius, kurie sumažina emocijų įtaką:

- neskubėti reaguoti;
- atpažinti, kokią emociją sukelia situacija;
- atskirti jausmus nuo faktų;
- palyginti kelis šaltinius;
- atidėti informacijos pasidalijimą, kol ji bus patikrinta.

Šios strategijos skatina apgalvotas, o ne impulsyvias reakcijas ir padeda besimokantiems ugdyti didesnę atsparumą emociniam manipuliavimui.

Mokymosi metodika

Šio modulio užduotys skatina dalyvius patirti, kaip emocijos formuoja dėmesį, atmintį ir sprendimų priėmimą.

Užuot diskutavę apie prieštaringas temas, besimokantieji analizuoja realistiškus žiniasklaidos pavyzdžius, nustato emocinius dirgiklius, lygina emocines ir neutralias pranešimų versijas bei praktikuoja paprastas reguliavimo strategijas. Vykdam užduotis, pagrindinis dėmesys skiriamas supratimui, **kaip emocijos veikia mąstymą**, o ne dalyvių įsitikinimų vertinimui.

Pasirengimas užduotims

Emocinės reakcijos yra normali informacijos apdorojimo dalis. Šių užsiėmimų tikslas – ne pašalinti emocijas, o padėti besimokantiejiems jas atpažinti ir prieš reaguojant suteikti laiko apmąstymams.

Pagalbos patarimai

Dirbant su emociškai jautriomis temomis:

- **Sukurkite psichologiškai saugią aplinką.** Nustatykite pagarbias diskusijų taisykles ir leiskite dalyviams prireikus atsisakyti dalyvauti veiklose.
- **Pripažinkite emocijas, bet jų nestiprinkite.** Patvirtinkite jausmus, kartu skatindami apmąstyti, kas juos sukėlė.
- **Sutelkite dėmesį į bendravimo strategijas, o ne į politines nuomones.** Analizuokite, kaip suformuluoti pranešimai, o ne tai, ar dalyviai su jais sutinka.
- **Naudokite realistiškus, bet netraumuojančius pavyzdžius.** Venkite vaizdinių ar pavyzdžių, nukreiptų prieš konkrečias tapatybės grupes.
- **Prieš diskusiją skatinkite apmąstymus.** Rašytiniai atsakymai dažnai sumažina impulsyvias reakcijas ir pagerina pokalbio kokybę.
- **Parodykite emocinio reguliavimo pavyzdį.** Parodykite, kaip pauzės, klausimai ir emocingų pranešimų performulavimas gali padėti ugdyti kritinį mąstymą.

Šios užduotys padeda mokiniams atpažinti emocinius iššaukius, atskirti emocijas nuo įrodymų ir išugdyti praktinius įpročius, kaip apgalvotai reaguoti į emociškai įkrautą informaciją internete.

PRATIMAS 3.1. Iššūkis „Emocijos prieš įrodymus“

 Tikslas	Aiškinant informaciją internete, atskirti emocines reakcijas nuo įrodymais pagrįsto vertinimo.
 Trukmė	35–45 min
 Grupė	6–20 dalyvių
 Medžiaga	Naujienų straipsnis arba socialinių tinklų įrašas, darbalapis „Emocija ar įrodymai?“, rašikliai
 Sudėtingumas	Pradedantiesiems

Instrukcijos

1. Pateikite dalyviams realistišką naujienų straipsnį arba socialinių tinklų įrašą.
2. Neprašydami diskutuoti, paprašykite jų užrašyti savo pirmąją emocinę reakciją.
3. Dalyviai užpildo darbo lapą individualiai.
4. Poromis arba mažomis grupėmis palyginkite emocines reakcijas ir nustatykite:
 - o emocinę kalbą,
 - o faktinius teiginius,
 - o trūkstamą informaciją,
 - o pagrindžiančius įrodymus.
5. Paprašykite dalyvių, kad, baigę analizę, peržiūrėtų savo pirminį vertinimą.

Atspindys

- Kokią emociją patyrėte pirmiausia?
- Ar jūsų vertinimas pasikeitė po įrodymų analizės?
- Kokie emociniai signalai paveikė jūsų pirmąjį įspūdį?
- Kaip atskiriant emocijas nuo įrodymų galima pagerinti kritinį mąstymą?

Pagalbos patarimas

Pabrėžkite, kad emocijos yra vertingi signalai, tačiau priimant sprendimus ar dalijantis informacija jos neturėtų pakeisti įrodymų.

📄 Emocijos ar įrodymai? Darbo lapas

Dalyvis: _____

Įrašas / pavyzdžio Nr.: _____

❤️ 1. MANO REAKCIJA

Ką pajutau, kai pirmą kartą pamačiau šią žinutę?

	Klausimas	Atsakymas
❤️	Kokią emociją pajutau pirmiausia?	_____
🔥	Kiek stiprus buvo šis jausmas?	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5
⚡	Kas privertė mane iš karto sureaguoti?	_____

📢 2. PRANEŠIMAS

Kaip šis pranešimas veikia mano emocijas?

	Klausimas	Pastabos
💬	Kokie žodžiai ar vaizdai sukelia emocijas?	_____
⚠️	Ar šis pranešimas sukelia baimę, pyktį, skubumą ar viltį?	_____
🎯	Kokį veiksmą skatina šis pranešimas?	_____

🔍 3. ĮRODYMAI

Kokia informacija patvirtina šią žinią?

	Klausimas	Pastabos
📄	Kurie teiginiai atitinka faktus?	_____
🔍	Kokie įrodymai pateikiami?	_____
?	Kokios informacijos trūksta?	_____
🌐	Ar galiu šią informaciją patikrinti kitur?	☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau

★ 4. MANO SPRENDIMAS

Išnagrinėjęs pranešimą...

☐ Mano nuomonė liko ta pati. ☐ Mano nuomonė pasikeitė. ☐ Man reikia daugiau informacijos.

💬 **Mano pagrindinė išvada**

Kas padėjo jums pereiti nuo emocinės reakcijos prie labiau subalansuoto vertinimo?

PRATIMAS 3.2. Sustokite, apmąstykite, atsakykite

 Tikslas	Ugdyti emocinį sąmoningumą ir praktikuoti apgalvotai reaguoti į emociškai įkrautą žiniasklaidos turinį.
 Trukmė	30 min
 Grupė	8–12 dalyvių
 Medžiaga	Refleksijos lapas, žiniasklaidos pavyzdys (straipsnis, vaizdo įrašas arba socialinių tinklų įrašas), rašikliai
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Pateikite dalyviams žiniasklaidos pavyzdį.
2. Paprašykite jų individualiai užpildyti refleksijos lapą.
3. Mažose grupėse palyginkite atsakymus ir aptarkite, kaip emocijos paveikė interpretaciją.
4. Pakvieskite dalyvius pasiūlyti strategijas, kurios padėtų jiems panašiose situacijose reaguoti apgalvotai.
5. Apibendrinkite diskusiją, pabrėždami, kaip svarbu atpažinti emocijas prieš priimant sprendimus ar dalijantis informacija.

Refleksija

- Koks žingsnis buvo lengviausias? Koks – sunkiausias?
- Ar savo emocijų atpažinimas pakeitė jūsų interpretaciją?
- Kokios strategijos galėtų padėti jums sustoti prieš reaguodami?
- Kaip šios strategijos galėtų pagerinti jūsų elgesį internete?

Pagalbos patarimas

Nėra teisingų ar neteisingų emocijų. Tikslas – atpažinti emocines reakcijas ir nuspręsti, kaip reaguoti apgalvotai, o ne automatiškai.

 „Sustok, apmąstyk, reaguok“ darbalapis

Dalyvis: _____

Irašas / pavyzdžio Nr.: _____

1. PASTABĖKITE

Kokias emocijas patyrėte?

	Klausimas	Pastabos
	Kokią emociją pajutote pirmiausia?	_____
	Kokią emociją, jūsų nuomone, šis pranešimas bando sukelti?	_____

2. APMĄSTYKITE

Kas sukėlė šias emocijas?

	Klausimas	Pastabos
	Kokie žodžiai, vaizdai ar idėjos sukėlė jūsų reakciją?	_____
	Ar anksčiau esate patyrę panašius jausmus?	_____

3. ĮVARDINKITE

Kuo tiksliau apibūdinkite savo emocinę reakciją.

	Klausimas	Pastabos
	Ar galite apibūdinti savo emociją konkrečiau? (pvz., susirūpinimas, nusivylimas, nerimas, smalsumas)	_____

4. ATSAKYMAS

Kaip galėtumėte pagarbiai išreikšti savo reakciją?

	Klausimas	Pastabos
	Jei norėtumėte pakomentuoti ar aptarti šį įrašą, ką pasakytumėte?	_____

5. PASIRINKITE

Koks būtų geriausias kitas žingsnis?

	Klausimas	Atsakymas
	Ką darytumėte dabar?	☐ Sustabdyti ☐ Patikrinti ☐ Aptarti ☐ Pasidalinti ☐ Ignoruoti

 Mano pagrindinė išvada

Kokia strategija padės jums ateityje reaguoti apgalvotai?

PRATIMAS 3.3. Ta pati istorija, skirtingi jausmai

 Tikslas	Išsiaiškinkite, kaip emocinis kontekstas keičia tai, kaip žmonės interpretuoja tą pačią informaciją, ja pasitiki ir į ją reaguoja.
 Trukmė	30–40 min
 Grupė	10–15 dalyvių
 Reikmenys	Trys tos pačios istorijos versijos („Neutrali“, „Grįsta baime“, „Grįsta pasipiktinimu“), vertinimo lapas, rašikliai
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Suskirstykite dalyvius į mažas grupes.
2. Kiekvienai grupei išdalinkite tris tos pačios istorijos versijas:
 - o A versija – neutrali
 - o B versija – pagrįsta baime
 - o C versija – pagrįsta pasipiktinimu
3. Paprašykite dalyvių savarankiškai perskaityti kiekvieną versiją.
4. Užpildykite vertinimo lapą visoms trimis versijoms.
5. Palyginkite vertinimus grupėje.
6. Aptarkite, kaip emocinis kontekstas paveikė suvokimą, pasitikėjimą ir norą dalytis.

Atspindys

- Kuri versija atrodė įtikinamiausia?
- Kuri versija sukėlė stipriausias emocijas?
- Ar stipresnės emocijos padarė istoriją labiau įtikinamą?
- Kuri versija greičiausiai būtų plačiai paskleista socialinėje žiniasklaidoje? Kodėl?

Moderavimo patarimas

Tik po diskusijos atskleiskite, kad visos trys istorijos aprašo tą patį įvykį. Tai padės dalyviams suprasti, kaip emocinis įrėminimas gali formuoti interpretaciją, nekeičiant pagrindinių faktų.

 Ta pati istorija, skirtingi jausmai „ „ užduoties lapas

Dalyvis: _____

 Kas pasikeitė tarp šių trijų versijų?

- ☐ Antraštė
- ☐ Žodžių pasirinkimas
- ☐ Vaizdai
- ☐ Tonas
- ☐ Faktai
- ☐ Informacijos eiliškumas
- ☐ Raginimas imtis veiksmų
- ☐ Kita _____

Istorijos versija	❤ Emocijos (1–5)	✅ Patikimumas (1–5)	🕒 Skubumas (1–5)	📌 Ar pasidalinčiau šiuo turiniu?
 Neutrali	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau
 Grindžiama baime	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau
 Pagrįsta pasipiktinimu	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	○ 1 ○ 2 ○ 3 ○ 4 ○ 5	☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau

★ **Atsiliepimas.** Kuri versija...

Klausimas	Atsakymas
Sukėlė stipriausias emocijas?	_____
Atrodė labiausiai tikėtina?	_____
Sukėlė didžiausią skubos jausmą?	_____
Būtų dažniausiai dalijamasi internete?	_____

 Mano pagrindinė išvada

Ką šis užsiėmimas jums išmokė apie emocinį rėmelį?

☞ Pavyzdžiai Istorijos

Istorija A.: Neutrali

Bendruomenės sveikatos centras atidaro naują skiepų kliniką

Screenshot

Vietinis sveikatos centras kitą pirmadienį atidarys naują skiepų kliniką, siekdamas pagerinti galimybę gauti įprastus skiepus. Klinika veiks tris dienas per savaitę, o vizitą galima užsisakyti internetu arba telefonu. Savivaldybės teigimu, naujoji paslauga skirta sutrumpinti procedūros laukimo laiką ir pagerinti gyventojų prieigą. Skiepijimas yra savanoriškas, ir žmonės gali pasirinkti, ar naudotis naująja klinika. Papildoma informacija pateikiama savivaldybės interneto svetainėje.

Pavyzdys B: Grįstas baime

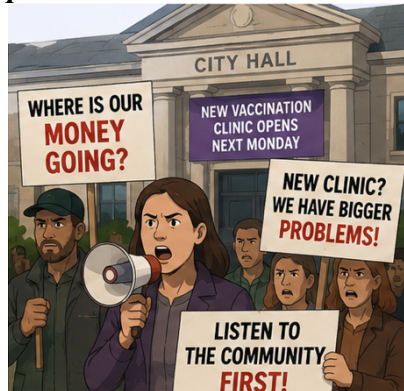
Gyventojai įspėjami apie didėjančią grėsmę sveikatai

Vietos sveikatos pareigūnai teigia, kad vis daugiau žmonių gali sunkiai susirgti, jei įprastinės vakcinacijos ir toliau bus atidėliojamos. Reaguodama į tai, savivaldybė kitą pirmadienį atidaro naują vakcinacijos kliniką. Pareigūnai įspėja, kad dėl ilgų laukimo laikų kai kurie gyventojai gali likti be laiku suteiktos apsaugos. Nors dalyvavimas yra savanoriškas, sveikatos ekspertai ragina žmones neatidėlioti svarbių vakcinacijų. Daugiau informacijos galima rasti savivaldybės interneto svetainėje.

Istorija C: Pagrįsta pasipiktinimu

Gyventojai abejoja savivaldybės prioritetais

Kai kurie vietos gyventojai kritikuoja savivaldybę po to, kai ji paskelbė apie naujos skiepų klinikos atidarymą kitą pirmadienį. Kritikai teigia, kad viešosios lėšos turėtų būti skiriamos esamų sveikatos priežiūros paslaugų gerinimui, o ne naujų įstaigų kūrimui. Kiti abejoja, ar vietos valdžia prieš priimdama sprendimą išklause bendruomenės susirūpinimą. Savivaldybė teigia, kad klinika skirta laukimo laikui sutrumpinti ir prieinamumui pagerinti. Dalyvavimas lieka savanoriškas, o papildomą informaciją galima rasti savivaldybės interneto svetainėje.

PRATIMAS 3.4. Kaip kuriamos emocinės žinutės

 Tikslas	Išnagrinėti, kaip emocinės komunikacijos strategijos daro įtaką dėmesiui, interpretacijai ir dalijimosi elgsenai.
 Laikas	35–45 min.
 Grupė	9–15 dalyvių (grupės po tris)
 Reikmenys	Vaidmenų kortelės, scenarijų kortelės, rašikliai
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Suskirstykite dalyvius į grupes po tris.
2. Paskirkite vieną iš šių vaidmenų:
 - o **Pranešimų kūrėjas**
 - o **Kritinis analitikas**
 - o **Auditorijos narys**
3. Kiekvienai grupei išdalinkite scenarijaus kortelę.
4. Pranešimo kūrėjas parengia trumpą socialinių tinklų įrašą, naudodamas emocinės komunikacijos technikas, **tačiau neišgalvodamas melagingų faktų**.
5. Kritinis analitikas nustato pranešime panaudotas įtikinimo technikas.
6. Auditorijos narys apibūdina savo emocinę reakciją ir nurodo, ar pasitikėtų šiuo įrašu ar jį pasidalintų.
7. Pakeiskite vaidmenis ir pakartokite su nauju scenarijumi.

Atspindys

- Kokios komunikacijos technikos patraukė jūsų dėmesį?
- Kokios emocijos buvo stipriausios?
- Kokios technikos labiausiai paveikė pasitikėjimą?
- Kaip šių strategijų atpažinimas gali padėti mums kritiškiau reaguoti internete?

Moderatoriaus patarimas

Pabrėžkite, kad tikslas **nėra** sukurti įtikinamą dezinformaciją, o atpažinti, kaip komunikacijos pasirinkimai gali formuoti emocines reakcijas.

Vaidmenų kortelė Nr. 1. Pranešimo kūrėjas

Jūsų vaidmuo

Sukurkite trumpą socialinių tinklų įrašą pagal pateiktą scenarijų.

 Jūsų užduotis	Galite naudoti	Negalima
Stenkitės, kad pranešimas būtų: ☐ Patraukiančią dėmesį ☐ Emocingą ☐ Lengvai įsimenamą ☐ Lengvai dalinamą	☐ Emocinga kalba ☐ Asmeninė istorija ☐ Įsimintinas antraštė ☐ Ragimas imtis veiksmų	☒ Išgalvoti faktai ☒ Asmenų ar grupių puolimas ☒ Naudoti įžeidžiančią kalbą

Paruoškite savo įrašą

Vaidmens kortelė Nr. 2. Kritinis analitikas

Jūsų vaidmuo

Išanalizuokite, kaip suformuluota žinutė.

Klausimas	Pastabos
 Kokias emocijas žinutė bando sukelti?	_____
 Kokios komunikacijos technikos naudojamos?	_____
 Kurie teiginiai atitinka tikrovę?	_____
 Kokių įrodymų trūksta?	_____
 Ar patikrintumėte informaciją prieš ją pasidalindami?	☐ Taip ☐ Ne

Vaidmens kortelė Nr. 3. Žiūrovas

Jūsų vaidmuo

Aprašykite savo reakciją taip, tarsi būtumėte pamatę šį įrašą internete.

Klausimas	Atsakymas
 Kokią emociją pajutote pirmiausia?	_____
 Kiek šis pranešimas atrodo patikimas?	☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5
 Ar pasidalintumėte ja?	☐ Taip ☐ Ne ☐ Nežinau
 Kodėl?	_____

Scenarijų kortelės

Scenarijus Nr. 1. Bendruomenės parko renovacija 	Vietos savivaldybė paskelbė planus kitą mėnesį renovuoti bendruomenės parką. Projektas apima pėsčiųjų takų remontą, naujų medžių sodinimą, papildomų suoliukų įrengimą ir žaidimų aikštelės įrangos keitimą. Statybos darbai turėtų trukti apie šešias savaites. Šiuo laikotarpiu kai kurios parko zonos bus laikinai uždarytos, o kitos liks atviros.
Scenarijus Nr. 2. Nauja mokyklos lankomumo politika 	Vietinė vidurinė mokykla įvedė naują lankomumo politiką, kuria siekiama sumažinti vėlavimus ir nepateisinamas praleistas pamokas. Mokykla teigia, kad ši politika padės pagerinti mokymąsi ir tvarką klasėse. Kai kurie tėvai pritaria šiems pokyčiams, o kiti nerimauja, kad naujos taisyklės gali būti nepakankamai lanksčios šeimoms, susidūrusioms su netikėtomis aplinkybėmis.
3 scenarijus. Viešojo transporto tvarkaraščių pakeitimai 	Nuo kito mėnesio vietos transporto valdžia įves naują autobusų ir traukinių tvarkaraštį. Šių pokyčių tikslas – pagerinti susisiekimą ir sumažinti vėlavimus piko valandomis. Kai kurie maršrutai kursuos dažniau, o kituose vakare bus mažiau reisų. Valdžia teigia, kad po tvarkaraščio įvedimo stebės keleivių atsiliepimus.
4 scenarijus. Pirkimo apribojimai prekybos centruose 	Dėl neįprastai didelės paklausos keli prekybos centrai laikinai apribojo tam tikrų prekių kiekį, kurį gali įsigyti kiekvienas pirkėjas. Pasak prekybininkų, šia priemone siekiama užtikrinti, kad būtiniausios prekės būtų prieinamos visiems pirkėjams, kol atsargos vėl pasieks įprastą lygį.
5 scenarijus. Nauja bendruomenės sveikatos tarnyba 	Savivaldybė paskelbė apie naujo bendruomenės sveikatos centro atidarymą, kuriame bus teikiamos prevencinės sveikatos paslaugos, psichologinė pagalba ir rengiami šviečiamieji seminarai. Centro tikslas – pagerinti prieigą prie vietos sveikatos priežiūros paslaugų ir skatinti sveiką gyvenimo būdą. Dalyvavimas visose programose yra savanoriškas.

Šaltinis: Unsplash

4 modulis. Socialiniai dezinformacijos tikėjimo veiksniai

Žmonės retai vertina informaciją vieni. Draugai, šeima, kolegos, internetinės bendruomenės ir socialinių tinklų platformos – visa tai daro įtaką tam, kuo tikime ir kuo pasitikime. Pranešimai, kurie sustiprina mūsų tapatybę ar priklausymo jausmą, dažnai atrodo patikimesni nei informacija iš nepažįstamų šaltinių.

Pažeidžiamiems suaugusiems šie socialiniai veiksniai gali būti ypač svarbūs. Atstumimo, neapibrėžtumo ar nepasitikėjimo institucijomis patirtis gali padidinti priklausomybę nuo bendraamžių tinklų ir internetinių bendruomenių, kuriose dezinformacija gali plisti ne dėl įrodymų, o dėl pakartotinio dalijimosi ir socialinio patvirtinimo. Todėl suaugusiųjų švietėjai turi suvokti dezinformaciją ne tik kaip individualų sprendimą, bet ir kaip socialinį procesą, kurį formuoja santykiai, pasitikėjimas ir grupės tapatybė.

Mokymosi tikslai

Baigę šį modulį, mokytojai sugebės:

- paaiškinti, kaip socialiniai santykiai veikia įsitikinimų formavimąsi;
- atpažinti tapatybės, pasitikėjimo ir priklausymo grupei vaidmenį dezinformacijos kontekste;
- atpažinti „aido kameras“ ir „filtravimo burbulus“;
- skatinti pagarbų dialogą, apimančią skirtingas perspektyvas.

Kaip socialinė įtaka formuoja įsitikinimus

Žmonės, sprenddami, kas yra tiesa ar patikima, natūraliai kreipiasi į kitus. Informacija, kuria dalijasi draugai, šeimos nariai, gerbiami bendruomenės atstovai ar internetinės grupės, dažnai atrodo įtikinamesnė nei žinutės iš nepažįstamų šaltinių.

Priklausymas grupei taip pat daro įtaką tam, kaip žmonės interpretuoja informaciją. Pranešimai, kurie atitinka „tokių kaip mes“ vertybes, dažnai priimami lengviau, o prieštaringa informacija gali būti kvestionuojama arba ignoruojama.

Tai nereiškia, kad žmonės yra neracionalūs. Socialinis pasitikėjimas padeda mums efektyviai priimti kasdienius sprendimus, tačiau jis taip pat gali padaryti mus labiau pažeidžiamus dezinformacijai, kai pasitikėjimas grindžiamas pirmiausia grupine tapatybe, o ne įrodymais.

„Aido kameros“ ir „filtrų burbulai“

Skaitmeninės platformos pritaiko informaciją, kurią matome, pagal mūsų poreikius. Tuo pačiu metu žmonės linkę sekti ir bendrauti su kitais, kurie laikosi panašių pažiūrų.

Šie du procesai kartu sukuria informacinę aplinką, kurioje tie patys pranešimai nuolat kartojami.

- **„Aido kameros“** susidaro per socialinę sąveiką bendraminčių bendruomenėse.
- **Filtravimo burbulai** susidaro, kai algoritmai rekomenduoja panašų turinį, remdamiesi ankstesniu elgesiu internete.

Šie mechanizmai didina pažįstamumą, stiprina pasitikėjimą esamais įsitikinimais ir mažina galimybę susipažinti su alternatyviomis perspektyvomis.

Pasitikėjimas, tapatybė ir dialogas

Pasitikėjimas atlieka svarbų vaidmenį vertinant informaciją. Daugelis žmonių labiau pasitiki asmeniniais tinklais, bendruomenių lyderiais ar interneto įtakos turėtojais nei tradicinėmis institucijomis.

Kai dezinformacija susiejama su tapatybe ar priklausomybe grupei, paprasčiausias faktų ištaisyimas dažnai būna neveiksmingas. Įsitikinimo kvestionavimas taip pat gali būti suvokiamas kaip asmens bendruomenės ar vertybių kvestionavimas.

Suaugusiųjų švietėjai gali padėti besimokantiems, kurdami pagarbą skatinančią aplinką, kurioje būtų galima be vertinimų tyrinėti skirtingus požiūrius. Tikslas – ne įtikinti dalyvius priimti tam tikras nuomones, o skatinti smalsumą, dialogą ir kritišką mąstymą.

Mokymosi metodika

Šio modulio užduotys padeda besimokantiems suprasti, kaip socialinė aplinka daro įtaką jų mąstymui.

Dalyviai analizuoja informacijos tinklus, nustato patikimus šaltinius, tyrinėja skirtingus požiūrius per vaidmenų žaidimus ir dialogą bei apmąsto, kaip internetinės bendruomenės formuoja įsitikinimus. Visame modulyje akcentuojamas socialinės įtakos supratimas, o ne politinių ar ideologinių pozicijų aptarimas.

Pasirengimas užduotims

Diskusijos apie tapatybę, pasitikėjimą ir priklausymą grupei gali tapti emociškai jautrios. Todėl suaugusiųjų švietėjai turėtų sutelkti dėmesį į pagarbaus dialogo kūrimą, o ne į dalyvių įtikinimą, kad vienas požiūris yra teisingas.

Pagalbos patarimai

Vykdydami šias veiklas:

- **Sukurkite psichologiškai saugią aplinką.** Prieš pradėdami susitarkite dėl pagarbaus diskusijų vedimo taisyklių.
- **Sutelkite dėmesį į supratimą, o ne į įtikinėjimą.** Skatinkite dalyvius paaiškinti, kaip jie priėjo prie savo išvadų.
- **Atskirti patirtį nuo interpretacijos.** Atskirti tai, kas įvyko, nuo to, kaip tai suprantama.
- **Skatinkite įsitraukti į kito požiūrį.** Pakvieskite besimokančius apmąstyti, kaip skirtingi žmonės galėtų interpretuoti tą pačią situaciją.
- **Vertinkite neapibrėžtumą.** Dalyviai turėtų jaustis laisvai sakydami: „*Nežinau*“ arba „*Man reikia daugiau informacijos*“.
- **Venkite poliarizuojančių pavyzdžių.** Kai tik įmanoma, naudokite kasdienės bendruomenės situacijas.

Toliau pateiktos užduotys padeda mokiniams atpažinti socialinius veiksnius, suprasti informacijos tinklus ir praktikuoti pagarbų dialogą, atsižvelgiant į skirtingus požiūrius.

PRATIMAS 4.1. Įvairių požiūrių supratimas

 Tikslas	Praktikuotis suprasti, kaip skirtingi žmonės gali interpretuoti tą pačią problemą, nesutinkant ar nesipriešinant jų išvados.
 Trukmė	30–40 min
 Grupė	6–12 dalyvių (poromis arba mažomis grupėmis)
 Reikmenys	Pasakojimo kortelės, perspektyvos darbalapis, rašikliai
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Suskirstykite dalyvius poromis arba mažomis grupėmis.
2. Kiekvienai grupei išdalinkite po vieną pasakojimo kortelę.
3. Paašškinkite, kad užduotis yra **suprasti pasakojimo logiką**, o ne jį ginti ar kritikuoti.
4. Kartu užpildykite „Perspektyvos“ darbo lapą.
5. Kiekviena grupė trumpai pristato savo analizę.
6. Aptarkite pasakojimų panašumus ir skirtumus.

Refleksija

- Kas buvo sunkiausia siekiant suprasti šį požiūrį?
- Kokios vertybės ar problemos tapo aiškesnės?
- Ar supratimas reiškė, kad su tuo sutikote?
- Kodėl naudinga atskirti supratimą nuo pritrimo?

Moderavimo patarimas

Priminkite dalyviams, kad tikslas yra **smalsumas, o ne įtikinėjimas**. Kitos perspektyvos tyrinėjimas padeda mums efektyviau bendrauti net ir tada, kai nesutinkame.

 Perspektyvos darbalapis**Grupė:** _____**Pasakojimas:** _____ **1. Pagrindinė žinia****Kokia pagrindinė idėja ar problema išreiškiama šiame pasakojime?** **2. Kokios prielaidos čia daromos?****Ką reikėtų tikėti, kad ši žinia įgautų prasmę?** **3. Kokios vertybės ar poreikiai yra svarbūs?****Kokios vertybės ar rūpesčiai atrodo svarbiausi?**☐ Saugumas☐ Laisvė☐ Teisingumas☐ Pasitikėjimas☐ Bendruomenė☐ Saugumas☐ Pagarba☐ Kita _____ **4. Kodėl žmonėms tai gali atrodyti įtikinama?** **5. Kita perspektyva****Kaip tą pačią problemą galėtų vertinti žmogus, turintis kitokią patirtį?** **Apmąstymai****Ką sužinojote apie skirtingų perspektyvų supratimą?**

☞ Pasakojimo kortelės

	Pasakojimas A – Vietinė ligoninė	„Žmonės turėtų naudotis vietos ligoninėmis, kai tik įmanoma, nes stipri viešoji sveikatos priežiūra naudinga visiems bendruomenės nariams.“
	Pasakojimas B – Skaitmeninės paslaugos	„Daugelis viešųjų paslaugų turėtų ir toliau būti teikiamos asmeniškai, nes ne visi jaučiasi patogiai naudodamiesi skaitmeninėmis sistemomis.“
	Naratyvas C – Socialiniai tinklai	„Nepriklausomi kūrėjai dažnai sudėtingus klausimus paaiškina aiškiau nei tradicinės naujienų agentūros.“
	Naratyvas D – Bendruomenės saugumas	„Kaimynystės grupės turėtų bendradarbiauti siekdamas pagerinti vietos saugumą, o ne pasikliauti vien tik valdžios institucijomis.“

PRATIMAS 4.2. Faktai ar interpretacija?

 Tikslas	Praktikuotis atskirti tiesioginę patirtį nuo asmeninės interpretacijos diskusijose apie socialinius klausimus.
 Trukmė	30 min
 Grupė	8–12 dalyvių
 Medžiaga	„Dialogo taisyklės, faktai ar interpretacija?“ Darbo lapas, laikmatis
 Sudėtingumas	Vidutinis

Nurodymai

1. Susodinkite dalyvius ratu arba suskirstykite į mažas diskusijų grupes.
2. Pateikite neutralią diskusijos temą (pavyzdžiui: „*Socialiniai tinklai pakeitė žmonių pasitikėjimą informacija.*“)
3. Suteikite dalyviams keletą minučių, kad jie individualiai užpildytų darbo lapą.
4. Pakvieskite dalyvius po vieną pasidalinti savo atsakymais.
5. Prieš atsakydamas, kiekvienas dalyvis trumpai apibendrina, ką pasakė prieš jį kalbėjęs asmuo.
6. Tęskite, kol pasisakys visi.
7. Aptarkite, kaip faktų atskyrimas nuo interpretacijų paveikė pokalbį.

Refleksija

- Ar buvo lengviau apibūdinti patirtis ar interpretacijas?
- Ar kito asmens požiūrio apibendrinimas padėjo geriau suprasti?
- Kur prasidėjo skirtingi vertinimai?
- Kaip šis metodas gali pagerinti pokalbius apie prieštaringas temas?

Moderavimo patarimas

Priminkite dalyviams, kad skirtingi žmonės tą patį patyrimą gali interpretuoti skirtingai. Tikslas yra suprasti šiuos skirtumus, o ne nuspręsti, kas teisybė.

Faktai ar interpretacija? Darbo lapas

Tema: _____

Prieš kalbėdami

1. Kalbėkite paeiliui.
2. Klausykitės nepertraukdami.
3. Prieš atsakydami, trumpai apibendrinkite, ką pasakė ankstesnis kalbėtojas.
4. Atskirskite:
 - o **Faktus** – kas įvyko arba ką pastebėjote.
 - o **Interpretaciją** – ką, jūsų nuomone, tai reiškia.
5. Stenkitės suprasti, o ne įtikinti.

1. Faktai

Ką aš asmeniškai patyriau, pastebėjau ar patikrinau?

2. Interpretacija

Ką, mano nuomone, reiškia šie faktai?

3. Kita perspektyva

Ką pasakė ankstesnis kalbėtojas?

4. Ko aš išmokau?

Ar išgirdus kitą požiūrį pasikeitė ar išsiplėtė mano supratimas?

☐ Taip ☐ Šiek tiek ☐ Ne Kodėl?

Pagrindinė išvada

Viena dalykas, kurį ateityje diskusijose darysiu kitaip:

PRATIMAS 4.3. Žvilgsnis kitomis akimis

 Tikslas	Ugdyti gebėjimą įvertinti kitų požiūrį, tyrinėjant, kaip skirtingi suinteresuotieji asmenys gali suprasti tą pačią bendruomenės problemą.
 Trukmė	40–50 min
 Grupė	6–18 dalyvių
 Reikmenys	Vaidmenų kortelės, pasiruošimo lapas, scenarijaus kortelė
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Pateikite vieną bendruomenės scenarijų (pavyzdžiui, naują sveikatos centrą, viešojo transporto pokyčius arba kaimynystės šventę).
2. Kiekvienam dalyviui paskirkite skirtingą suinteresuotosios šalies vaidmenį.
3. Suteikite dalyviams 10 minučių pasiruošti, naudodamiesi darbo lapu.
4. Surengite moderuojamą diskusiją, kurioje kiekvienas dalyvis kalbėtų iš jam priskirto vaidmens perspektyvos.
5. Baikite nustatydami sritis, dėl kurių sutariama, ir bendras vertybes.

Atspindys

- Kokį požiūrį buvo sunkiausia suprasti?
- Kokias pagrįstas problemas turėjo kiekvienas suinteresuotas asmuo?
- Kokias vertybes visi dalyviai laikė bendromis?
- Kaip skirtingų požiūrių supratimas gali pagerinti diskusijas apie dezinformaciją?

Moderavimo patarimas

Tikslas – ne „laimėti“ diskusiją, o suprasti, kodėl protingi žmonės tą pačią situaciją gali vertinti skirtingai.

Pavyzdinis scenarijus

Naujas bendruomenės sveikatos centras

Savivaldybė planuoja atidaryti naują bendruomenės sveikatos centrą, kuriame bus teikiamos prevencinės sveikatos priežiūros paslaugos, psichologinė pagalba ir rengiami šviečiamieji seminarai.

Skirtingi bendruomenės nariai turi skirtingus lūkesčius ir susirūpinimą dėl šio projekto.

Vaidmenų kortelės

Jūsų vaidmuo	Jūsų požiūris	Apsvarstykite
 Pilietis	Pagalvokite, kaip šis sprendimas paveiks kasdienį gyvenimą.	• Kaip jis paveiks jus ar jūsų šeimą? • Kokią naudą matote? • Kokios abejonės jums kyla?
 Savivaldybės atstovas	Paaiškinkite, kodėl buvo priimtas šis sprendimas	• Visuomenės nauda • Ribotas biudžetas • Ilgalaikis planavimas
 Sveikatos priežiūros specialistas	Dėmesys sveikatos poreikiams ir praktiniam įgyvendinimui.	• Prieiga prie paslaugų • Prevencija • Bendruomenės gerovė
 Vyresnio amžiaus gyventojas	Atsižvelgti į prieinamumą ir kasdienes praktinius poreikius.	• Transportas • Informacija • Patogus susisiektis
 Bendruomenės tinklaraštininkas	Pagalvokite, kaip šis pasakojimas galėtų būti pateiktas internete.	• Kokia informacija pritrauktų dėmesį? • Kaip galėtumėte atsakingai pateikti informaciją? • Kokių klausimų užduotų jūsų auditorija?
 Bendruomenės savanoris	Sutelkite dėmesį į bendradarbiavimą ir įtrauktį.	• Kam tai naudinga? • Kas gali jaustis atskirtas? • Kaip skirtingos grupės gali dirbti kartu?

 Pasirengimo darbalapis

Vaidmuo: _____

 Mano požiūris

Kas yra svarbiausia mano vaidmenyje?

 Pagrindiniai rūpesčiai

Išvardykite du rūpesčius.

1.

2.

 Bendros vertybės

Kokią vertybę tikriausiai dalinatės su visais?

☐ Saugumas

☐ Teisingumas

☐ Sveikata

☐ Pagarba

☐ Bendruomenė

☐ Pasitikėjimas

☐ Įtrauktis

☐ Kita _____

 Vienas klausimas, kurį norėčiau užduoti **Atspindys**

Po diskusijos...

Ką dabar suprantu geriau:

PRATIMAS 4.4. Mokymasis per dialogą

 Tikslas	Praktikuokite pagarbų diskusijų vedimą, klausydamiesi skirtingų požiūrių, pripažindami neapibrėžtumą ir būdami pasirengę peržiūrėti savo pačių mąstymą.
 Trukmė	30–40 min
 Grupė	10–15 dalyvių
 Medžiaga	Dialogo taisyklės, apmąstymų lapas, laikmatis
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Suskirstykite dalyvius į dvi mažas grupes.
2. Pateikite diskusijos temą (pavyzdžiui, „*Socialinių tinklų platformos turėtų dėti daugiau pastangų, kad sumažintų dezinformaciją*“).
3. Paašškinkite, kad tikslas yra **mokytis**, o ne laimėti.
4. Diskusiją veskite trumpais, laiko atžvilgiu apribotais raundais.
5. Dalyviai bet kuriuo metu gali pakeisti ar patikslinti savo nuomonę.
6. Pabaigoje visi užpildo apmąstymų lapą.

Atspindžiai

- Ar kuris nors argumentas privertė jus pamąstyti kitaip?
- Kas padėjo jums suprasti kitą požiūrį?
- Ar jūsų nuomonė pasikeitė visiškai, iš dalies ar visai nepasikeitė?
- Kokie klausimai liko be atsakymų?

Moderavimo patarimas

Skatinkite smalsumą ir apgalvotą refleksiją. Dalyviai turėtų jaustis laisvai sakydami „*Nežinau*“ arba „*Pakeičiau nuomonę*“.

Mokymasis per dialogą: gairės

Diskusijos metu

 Klausykitės pagarbiai.

Leiskite visiems baigti kalbėti, prieš atsakydami.

 Paaiškinkite savo mąstymą.

Pasidalykite ne tik savo nuomone, bet ir tuo, kodėl taip manote.

 Pripažinkite gerus argumentus.

Tinkama pasakyti:

„Tai geras argumentas“ arba „Apie tai nebuvo pagalvojęs“.

 Būkite atviri galimybėms pakeisti savo nuomonę.

Mokymasis dažnai reiškia savo idėjų tobulinimą, kai išgirstate naują informaciją.

? Neapibrėžtumas yra priimtinas.

Visiškai priimtina pasakyti:

„Aš nesu tikras.“

„Man reikia daugiau informacijos.“

„Mano nuomonė pasikeitė.“

 Refleksijos lapas

Tema: _____

 Mano pradinė pozicija

☐ Sutinku ☐ Nesutinku ☐ Nežinau

Kodėl?

 Viena mintis, kuri mane priverstė susimąstyti **Ar pasikeitė mano nuomonė?**

☐ Taip ☐ Iš dalies ☐ Ne

Kaip?

 Kokie klausimai lieka? **Vienas dalykas, kurį šiandien sužinojau**

Šaltinis: Unsplash

5 modulis. Kaip kovoti su dezinformacija

Dezinformacijos atpažinimas yra tik pirmasis žingsnis. Suaugusiųjų švietėjams taip pat reikalingos praktinės strategijos, kurios padėtų besimokantiejiems užtikrintai reaguoti, patikrinti informaciją ir atsispirti manipuliacijoms, kol jos dar neįsitvirtino.

Tyrimai rodo, kad dažnai nepakanka vien tik ištaisyti klaidingą informaciją. Kai dezinformacija tampa įprasta arba susieta su emocijomis ir tapatybe, žmonės gali ir toliau ja tikėti net ir po to, kai ji buvo paneigta. Todėl veiksmingas švietimas orientuojasi ne tik į dezinformacijos ištaisymą, bet ir į jos prevenciją bei kritinio mąstymo stiprinimą.

Mokymosi tikslai

Baigę šį modulį, mokytojai sugebės:

- paaiškinti skirtumą tarp išankstinio paneigimo ir paneigimo;
- taikyti „inokuliacijos teoriją“, siekdami ugdyti atsparumą klaidingai informacijai;
- mokyti praktinių informacijos tikrinimo strategijų;

- skatinti pagarbų reagavimą į dezinformaciją kasdieniame gyvenime;
- pasirinkti tinkamas skaitmenines priemones ir švietimo išteklius.

Prevenција prieš koregavimą

Daugelis žmonių mano, kad dezinformaciją tiesiog reikia ištaisyti. Nors ištaisymas yra svarbus, tyrimai rodo, kad jis dažnai būna mažiau veiksmingas, kai klaidingi įsitikinimai jau įsitvirtino. Veiksmingesnis metodas yra „**pre-bunking**“ – mokinių paruošimas prieš jiems susiduriant su dezinformacija. Užuoat taisę atskirus klaidingus teiginius, pedagogai paaiškina, kaip veikia manipuliacija, kad besimokantys patys galėtų ją atpažinti.

Šis preventinis metodas mažina pažeidžiamumą daugelio skirtingų temų atžvilgiu ir stiprina ilgalaikį atsparumą.

„Inokuliacijos“ teorija

Vienas iš geriausiai pagrįstų metodų, padedančių užkirsti kelią dezinformacijai, yra „**inokuliacijos teorija**“.

Ši idėja panaši į medicininę vakciną: žmonės tampa atsparesni manipuliacijoms, kai pirmą kartą susiduria su susilpnintais pavyzdžiais kartu juos paaiškinant, parodyant, kaip jie veikia.

Veiksminga „inokuliacijos“ veikla paprastai apima tris elementus:

- **Įspėjimas:** paaiškinkite, kad klaidinanti informacija ir manipuliacijos internete yra dažnas reiškinys.
- **Paaiškinimas:** parodykite, kaip veikia dažniausiai naudojami metodai, pavyzdžiui, emocinė kalba, netikri ekspertai, sąmokslų teorijos ar klaidinantys vaizdai.
- **Praktika:** suteikite mokiniams galimybę atpažinti šias technikas ir į jas reaguoti, naudodami realistiškus pavyzdžius.

Tyrimai rodo, kad **aktyvus dalyvavimas** – analizavimas, diskusijos ir praktika – yra veiksmingesnis nei vien tik informacijos gavimas.

Praktiniai informacijos tikrinimo įgūdžiai

Prevenција veiksmingiausia, kai mokiniai taip pat žino, kaip patikrinti informaciją.

Paprasti patikrinimo įpročiai apima:

- originalaus šaltinio patikrinimą;
- palyginti kelis patikimus šaltinius;
- ieškoti įrodymų, o ne nuomonių;
- atpažinti emocinę kalbą;
- patikrinti, ar vaizdai ar statistiniai duomenys naudojami kontekste.

Patikrinimas turėtų tapti įprastu įpročiu, o ne retu veiksmu.

Reagavimas į dezinformaciją

Kai klaidingą informaciją skleidžia draugai, giminaičiai ar kolegos, tiesioginis jos taisymas gali sukelti pasipriešinimą.

Suaugusiųjų švietėjai gali skatinti besimokančiuosius:

- užduoti klausimus, o ne ginčytis;
- kartu ieškoti įrodymų;
- pripažinti neapibrėžtumą;
- vengti viešo pažeminimo;

- rodyti pagarbaus dialogo pavyzdį.

Tikslas – užtikrinti, kad pokalbiai būtų konstruktyvūs, kartu skatinant kritišką mąstymą.

Mokymasis per praktiką

Žmonės geriausiai mokosi, kai aktyviai praktikuoja bei atpažinti dezinformaciją.

Interaktyvios veiklos, pavyzdžiui, simuliacijos, vaidmenų žaidimai, viktorinos ir mokomieji žaidimai, padeda besimokantiems saugioje aplinkoje patirti, kaip veikia manipuliacija.

Tyrimai taip pat rodo, kad aktyvus mokymasis yra veiksmingesnis nei pasyvus informacijos perteikimas, nes dalyviai patys formuluoja atsakymus, o ne tik mintinai išmoka faktus.

Skaitmeniniai įrankiai suaugusiųjų švietėjams

Yra daug nemokamų skaitmeninių priemonių, padedančių šviesti besimokančius apie dezinformaciją.

Pavyzdžiai:

- „Bad News“ – dažniausių manipuliacijos technikų atpažinimas.
- „Harmony Square“ – poliarizacijos ir socialinės manipuliacijos supratimas.
- „Cranky Uncle“ – klaidinančių argumentų ir loginių klaidų atpažinimas.

Šie įrankiai yra naudingi pavyzdžiai, tačiau pedagogai turėtų pritaikyti užduotis prie vietos konteksto ir mokinių poreikių.

Pasirengimas užduotims

Šio modulio užduotys yra skirtos kasdieniams įpročiams ugdyti, o ne faktinių žinių tikrinimui.

Pagalbos patarimai

Naudodami šias užduotis:

- **Sutelkite dėmesį į praktinius įpročius.** Skatinkite mokinius sustoti, užduoti klausimus ir patikrinti, o ne tiesiog išmokyti faktus mintinai.
- **Venkite viešo taisymo.** Sukurkite palankią mokymosi aplinką, kurioje klaidos tampa mokymosi galimybėmis.
- **Naudokite bendradarbiavimo užduotis.** Patikrinimas dažnai būna veiksmingesnis, kai mokiniai dirba kartu.
- **Praktikuokite kasdienes situacijas.** Naudokite pavyzdžius iš šeimos pokalbių, žinučių programėlių, darbo vietų ir bendruomenių grupių.
- **Priimkite neapibrėžtumą kaip normalią situaciją.** Skatinkite dalyvius sakyti: „Nežinau“ arba „Patikrinkime kartu“.
- **Pritaikyti užduotis prie mokinių poreikių.** Spausdinta medžiaga ir diskusijomis pagrįstos užduotys puikiai tinka grupėms, kurių skaitmeniniai įgūdžiai yra riboti.

PRATIMAS 5.1. Sustokite, patikrinkite, nuspręskite

 Tikslas	Praktikuotis patikrinti informaciją prieš nusprendžiant, ar ją pasitikėti ar ją dalytis.
 Trukmė	30–40 min
 Grupė	6–12 dalyvių
 Reikmenys	Pavyzdžių kortelės, patikrinimo kontrolinis sąrašas, šaltinių kortelės, rašikliai
 Sudėtingumas	Pradedantiesiems

Instrukcijos

1. Suskirstykite dalyvius į mažas grupes.
2. Kiekvienai grupei išdalinkite:
 - o vieną pavyzdžio kortelę,
 - o keletą galimų šaltinio kortelių,
 - o patikrinimo kontrolinį sąrašą.
3. Paprašykite grupių ištirti pranešimą, užpildant patikrinimo sąrašą.
4. Dalyviai nusprendžia, ar jie:
 - o juo pasitikėti,
 - o toliau jį patikrintų,
 - o arba vengtų jį dalytis.
5. Kiekviena grupė paaiškina, **kaip** priėjo prie savo sprendimo.

Atspindys

- Koks klausimas buvo naudingiausias?
- Kokios žinutės iš pradžių atrodė įtikinamos?
- Ar jūsų nuomonė pasikeitė, kai patikrinote informaciją?
- Kokius informacijos tikrinimo įpročius taikysite kasdieniame gyvenime?

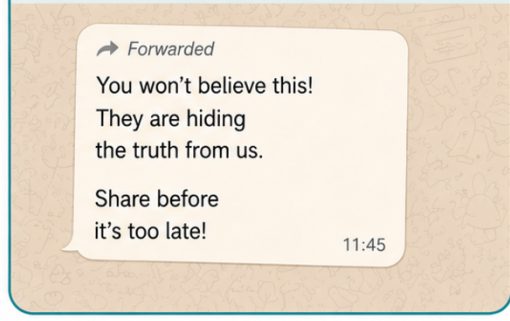
Moderavimo patarimas

Sutelkite dėmesį į **procesą**, o ne į tai, ar dalyviai prieis prie tos pačios išvados. Geras informacijos tikrinimas reiškia, kad prieš reaguojant ar dalijantis informacija reikia užduoti apgalvotus klausimus.

☞ Pavyzdinės kortelės

Pavyzdys	Tvirtinimas
	Nuo kito mėnesio naujas įstatymas uždraus keletą kasdienių maisto produktų.
	Mokslininkai atrado gydymo būdą, kuris tinka visiems.
	Imigrantai gauna slaptas finansines išmokas, prie kurių vietiniai gyventojai neturi prieigos.
	Neseniai paskelbtas vaizdo įrašas įrodo rinkimų klastojimą.

Šaltinių kortelės

 Vietinis laikraštis Local newspaper 	 Vyriausybės svetainė Government website
 Universiteto tyrėjas University researcher 	 Draugas socialiniuose tinkluose Friend on social media
 Įtakingas asmuo Influencer 	 Anonimiškai persiųsta žinutė Anonymous forwarded message

Patikrinimo kontrolinis sąrašas

Dalyvis: _____

Pavyzdys: _____

1. ŠALTINIS

☒	Klausimas	Atsakymas
☐	Kas sukūrė šį pranešimą?	
☐	Ar šaltinis aiškiai nurodytas?	

2. ĮRODYMAI

☒	Klausimas	Atsakymas
☐	Ar yra įrodymų, ar tik teiginiai?	
☐	Ar tai gali patvirtinti kitas patikimas šaltinis?	

3. PRANEŠIMAS

☒	Klausimas	Atsakymas
☐	Ar jame naudojamas baimės, skubos ar pasipiktinimo jausmas?	
☐	Ar antraštė ar vaizdas klaidina?	
☐	Kokios svarbios informacijos gali trūkti?	

4. MANO REAKCIJA

☒	Klausimas	Atsakymas
☐	Ar reaguojau emociškai?	
☐	Ar darau prielaidas?	

5. MANO SPRENDIMAS

Patikrinęs informaciją:

- ☐ Ja pasitikiu.
- ☐ Man reikia daugiau informacijos.
- ☐ Jos nesidalinčiau.

 Kodėl?

PRATIMAS 5.2. Gandų grandinė

 Tikslas	Pastebėkite, kaip informacija keičiasi, kai ji perduodama iš vieno asmens kitam.
 Trukmė	25–35 min
 Grupė	10–20 dalyvių
 Reikmenys	Žinučių kortelės, „Gandų grandinės“ darbalapis, rašikliai
 Sudėtingumas	Pradedantiesiems

Instrukcijos

1. Paprašykite vieno dalyvio tyliai perskaityti trumpą žinutę.
2. Jis šią žinutę tik vieną kartą pašnibžda kitam dalyviui.
3. Žinutė keliauja po visą grupę.
4. Paskutinis dalyvis garsiai perskaito galutinę žinutės versiją.
5. Palyginkite galutinę žinutę su pradine.
6. Pakartokite su antruoju pranešimu, kuriame yra daugiau emocingų žodžių.

Atspindys

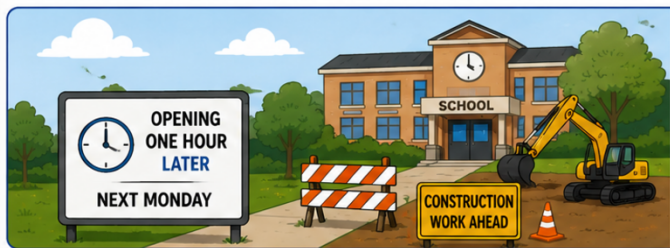
- Kokios detalės išliko nepakitusios?
- Kokios detalės pasikeitė arba išnyko?
- Ar emocingos detalės buvo lengviau įsimenamos?
- Kaip informacija gali pasikeisti, kai ji kartojamai perduodama?

Pagalbos patarimas

Priminkite dalyviams, kad atmintis natūraliai keičia informaciją. Šio užsiėmimo tikslas – suprasti, kaip sklinda gandai, o ne patikrinti kieno nors atmintį.

Pranešimų kortelės

Pranešimas A (neutralus)

Kitą pirmadienį vietinė mokykla atsidarys valanda vėliau, nes prie įėjimo vyksta statybos darbai.

Pranešimas B (emocingas)

Tėvai nerimauja, nes kitą pirmadienį vietinė mokykla atsidarys vėliau, o prie įėjimo vyksta statybos darbai.

Pranešimas C (neutralus)

Bendruomenės parkas bus iš dalies uždarytas šešias savaites, kol bus montuojami nauji žaidimų aikštelės įrenginiai.

Pranešimas D (emocinis)

Daugelis šeimų yra nusiminusios, nes didelė bendruomenės parko dalis bus uždaryta keletą savaičių.

Gandų grandinės užduotis

Grupė: _____

Pirminė žinutė

Įrašykite pradinę žinutę.

Paskutinė žinutė

Parašykite galutinę versiją, kurią išgirdote.

Palyginkite pranešimus

	Klausimas	Pastaba
☐	Kokios detalės liko tokios pačios?	
☐	Kokios detalės pasikeitė?	
☐	Kokios detalės dingo?	
☐	Ar buvo pridėta naujų detalių?	

Kodėl, jūsų nuomone, taip atsitiko?

Ko galime pasimokyti?

Vienas dalykas, kurį prisiminsiu prieš dalindamasis informacija:

PRATIMAS 5.3. Reaguokite ramiai

 Tikslas	Praktikuokitės reaguoti į klaidingą informaciją taip, kad tai skatintų dialogą, o ne konfliktą.
 Trukmė	30–40 min
 Grupė	6–12 dalyvių
 Reikmenys	Scenarijų kortelės, atsakymų kortelės, apmąstymų lapas
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Suskirstykite dalyvius poromis.
2. Kiekvienai porai paduokite po vieną scenarijaus kortelę.
3. Vienas dalyvis garsiai perskaito scenarijų.
4. Kitas atsako, naudodamas ramiai ir konstruktyvią komunikaciją.
5. Aptarkite, kurie atsakymai skatina pokalbį, o kurie didina konfliktą.
6. Pasikeiskite vaidmenimis ir pakartokite su kitu scenarijumi.

Atspindys

- Kokie atsakymai padėjo išlaikyti atvirą pokalbį?
- Kokie atsakymai sukėlė pasipriešinimą?
- Kodėl dažnai klausimų uždavimas yra veiksmingesnis nei kitų taisymas?
- Kokį atsakymą naudotumėte kasdieniame gyvenime?

Moderavimo patarimas

Tikslas – ne iš karto įtikinti, o sudaryti galimybes pagarbiam dialogui ir bendram faktų tikrinimui.

Scenarijų kortelės

SCENARIO 1	Vienas iš šeimos narių šeimos „WhatsApp“ grupėje pasidalija vaizdo įrašu apie sąmokslą.
SCENARIO 2	Kolega sako, kad negalima pasitikėti jokiais pagrindinėmis žiniasklaidos priemonėmis.
SCENARIO 3	Draugas socialiniuose tinkluose dalijasi dramatišku įspėjimu apie pavojų sveikatai.
SCENARIO 4	Kaimynas kartoją nepatikrintą gandą apie migrantus.

Atsakymų kortelės

● Naudingi atsakymai	● Situaciją paaštrinantys atsakymai
Iš kur ši informacija?	Tai nesąmonė.
Ar patikrinsime kitą šaltinį kartu?	Tik kvailiai tuo tiki.
Nesu tikras, ar tai teisinga.	Tu visiškai klysti.
Tai kelia susirūpinimą. Pažiūrėkime į įrodymus.	Neskleisk melo.
Galbūt yra daugiau konteksto.	Tu akivaizdžiai nesupranti.
Iš kur žinome, kad tai tiesa?	Tai melaginga informacija. Diskusija baigta.
Ar gali būti kitas paaiškinimas?	Tau buvo išplauta smegenys.
Norėčiau daugiau sužinoti, prieš priimdamas sprendimą.	Kiekvienas, kuris tuo tiki, yra neišmanus.

Refleksijos lapas

Scenarijus: _____

😊 Kokį atsakymą pasirinkote?

👉 Ar tai paskatino pokalbį?

☐ Taip ☐ Iš dalies ☐ Ne

Kodėl?

💬 Ką galėtumėte pasakyti kitaip?

★ Viena frazė, kurią įsiminsiu

 Naudingi pokalbio pradžios būdai	 Atsakymų, kurių reikėtų vengti
✓ Iš kur gauta ši informacija?	✗ Tai kvailystė.
✓ Gal patikrinkime kitą šaltinį?	✗ Tu klysti.
✓ Kodėl tai atrodo įtikinama?	✗ Tau buvo „išplauta smegenys“.
✓ Ar galėtų būti kitas paaiškinimas?	✗ Tik idiotas tuo patikėtų.
✓ Pažiūrėkime į įrodymus kartu.	✗ Neskleisk melo.

PRATIMAS 5.4. Atsparios bendruomenės kūrimas

 Tikslas	Nustatyti praktinius būdus, kaip sumažinti dezinformaciją ir sustiprinti pasitikėjimą vietos bendruomenėje.
 Trukmė	35–45 min
 Grupė	8–15 dalyvių
 Reikmenys	Bendruomenės žemėlapių sudarymo lapas, flipchartas, lipniosios užrašų kortelės, žymekliai
 Sudėtingumas	Vidutinis

Instrukcijos

1. Suskirstykite dalyvius į mažas grupes.
2. Paprašykite kiekvienos grupės aptarti, kaip informacija plinta jų bendruomenėje.
3. Kartu užpildykite „Bendruomenės žemėlapių“ darbo lapą.
4. Nustatykite praktinius veiksmus, kurie galėtų pagerinti prieigą prie patikimos informacijos.
5. Visai grupei pristatykite vieną ar du prioritetinius veiksmus.
6. Palyginkite idėjas ir aptarkite, kurias iš jų būtų realu įgyvendinti.

Atspindys

- Kokias idėjas būtų galima įgyvendinti nedelsiant?
- Kokie bendruomenės nariai galėtų padėti?
- Kokie iššūkiai galėtų kilti?
- Koks veiksmas turėtų didžiausią poveikį?

Moderavimo patarimas

Skatinkite dalyvius sutelkti dėmesį į **realistiškus vietos veiksmus**. Mažos bendruomenės iniciatyvos dažnai yra veiksmingesnės nei didelės kampanijos.

Bendruomenės žemėlapis sudarymo darbalapis

1. Kur plinta informacija?

Iš kur mūsų bendruomenės nariai paprastai gauna naujienas ar informaciją?

- ☐ Šeima
- ☐ Draugai
- ☐ „WhatsApp“ ar žinučių programėlės
- ☐ „Facebook“ ar socialiniai tinklai
- ☐ Televizija
- ☐ Laikraščiai
- ☐ Bendruomeninės organizacijos
- ☐ Religinės organizacijos
- ☐ Kita:

2. Kuo žmonės pasitiki?

Ką žmonės paprastai klausosi?

3. Kam gali prireikti papildomos pagalbos?

Kokioms grupėms gali būti sunkiau atpažinti dezinformaciją?

- ☐ Vyresnio amžiaus žmonės
- ☐ Jaunimas
- ☐ Naujakuriai
- ☐ Žmonės, turintys ribotus skaitmeninius įgūdžius
- ☐ Socialiai izoliuoti žmonės
- ☐ Kita:

Kodėl?

4. Kas galėtų padėti?

Pasirinkite tris veiksmus.

- ☐ Bendras faktų tikrinimas
- ☐ Diskusijos bendruomenėje
- ☐ Spausdinti informaciniai vadovai
- ☐ Žiniasklaidos raštingumo seminarai

- ☐ Mokymasis vieniems iš kitų
- ☐ Vietiniai informacijos ambasadoriai
- ☐ Patikimi bendruomenės kontaktiniai asmenys
- ☐ Kita:

★ 5. Mūsų bendruomenės veiksmai

Vienas realistiškas veiksmas, kurį galėtume pradėti per artimiausią mėnesį:

👉 Kas galėtų padėti?

Pirmasis žingsnis

Šaltinis: Unsplash

Veiklos pritaikymas skirtingiems besimokantiems

Suaugusiųjų švietimo grupės retai būna vienalytės. Dalyviai skiriasi savo išsilavinimu, skaitmeniniais įgūdžiais, kalbos mokėjimu, kultūrine patirtimi, pasitikėjimu naudojantis technologijomis ir ankstesne patirtimi susiduriant su dezinformacija. Šie skirtumai daro įtaką ne tik tam, kaip mokiniai supranta informaciją, bet ir tam, kaip jie dalyvauja diskusijose, interpretuoja internetinį turinį ir reaguoja į mokymo veiklas.

Dėl šios priežasties šiame vadove pateikti pratimai yra sąmoningai lankstūs, o ne griežtai nustatyti. Mokytojai raginami pritaikyti užduotis prie savo mokinių ypatumų, išlaikydami bendrus mokymosi tikslus. Daugeliu atvejų nedideli „“ koregavimai – pavyzdžiui, kalbos supaprastinimas, daugiau vaizdinės medžiagos naudojimas, papildomo laiko diskusijoms skyrimas arba darbas mažesnėse grupėse – gali žymiai pagerinti įsitraukimą ir mokymosi rezultatus.

Toliau pateiktos rekomendacijos padės pritaikyti užduotis kai kurioms iš dažniausiai suaugusiųjų švietime pasitaikančių besimokančiųjų grupių.

Suaugusieji, turintys ribotus skaitmeninius įgūdžius

Daugelis suaugusiųjų besimokančiųjų turi ribotą patirtį naršant skaitmeninėje aplinkoje ar vertinant informaciją internete. Jie gali užtikrintai naudotis išmaniaisiais telefonais kasdieniniam bendravimui, tačiau jiems gali būti nesuprantamos tokios sąvokos kaip algoritmai, reklaminis turinys, atvirkštinė vaizdų paieška ar dirbtinio intelekto sukurta medija. Todėl techninė terminologija gali tapti nereikalinga mokymosi kliūtimi.

Dirbdami su šiais dalyviais, mokytojai turėtų pradėti nuo pažįstamų pavyzdžių ir palaipsniui pristatyti sudėtingesnes sąvokas. Spausdinta medžiaga dažnai yra patogesnis pradžios taškas nei gyvi pavyzdžiai skaitmeniniuose įrenginiuose, nes leidžia dalyviams sutelkti dėmesį į manipuliavimo technikų atpažinimą, o ne į technologijų naudojimą.

Mokymosi veiklos turėtų vykti žingsnis po žingsnio, suteikiant pakankamai galimybių kartojimui ir diskusijoms. Darbas poromis yra ypač veiksmingas, nes dalyviai gali vienas kitą remti ir aptarti savo samprotavimus, prieš dalindamiesi jais su visa grupe.

Pratimai, kurie ypač gerai tinka šiai grupei, yra „**Atpažink manipuliaciją**“, „**Pauzė prieš dalijimąsi**“, „**Pauzė, patikrinimas, sprendimas ir ramus atsakymas**“, nes jie orientuoti į praktinį sprendimų priėmimą, o ne į techninius įgūdžius.

Migrantai ir pabėgėliai

Suaugę besimokantieji, turintys migrantų ar pabėgėlių patirtį, dažnai atsineša įvairią patirtį, susijusią su žiniasklaidos sistemomis, vyriausybėmis institucijomis ir politine komunikacija. Pasitikėjimas informacijos šaltiniais gali labai skirtis, priklausomai nuo ankstesnės patirties jų kilmės šalyse. Kai kurie dalyviai taip pat gali susidurti su kalbos barjeriais arba remtis daugiausia informacija, kuria dalijamasi jų pačių bendruomenėse.

Todėl mokymo veiklos turėtų skatinti lyginti, o ne vertinti. Kviečiant dalyvius aptarti, kaip informacija perduodama skirtingose šalyse, galima praturtinti mokymąsi ir kartu pripažinti požiūrių įvairovę grupėje.

Kai tik įmanoma, pavyzdžiai turėtų būti kultūriškai įtraukūs ir pateikiami dalyvių pageidaujamomis kalbomis. Diskusijos turėtų vykti pagarbiai ir būti sutelktos į supratimą, kaip veikia dezinformacija, o ne į politinių pozicijų ginčijimą. Papildomas laikas paaiškinimams ir diskusijoms mažose grupėse gali padėti dalyviams jaustis užtikrintai prisidedant prie pokalbių.

Tokios veiklos kaip „**Patirtis prieš interpretaciją**“, „**Reaguok ramiai**“ ir „**Atsparios bendruomenės kūrimas**“ ypač tinka daugiakultūriniams grupėms, nes jos skatina dialogą, gebėjimą įvertinti kito požiūrį ir bendradarbiavimu pagrįstą problemų sprendimą.

Vyresnio amžiaus žmonės

Vyresnio amžiaus žmonės vis dažniau naudoja skaitmenines technologijas bendravimui su šeima ir draugais, ypač per žinučių programas ir socialinių tinklų platformas. Tuo pačiu metu jie gali būti ypač pažeidžiami dezinformacijai, platinamai per patikimus asmeninius tinklus, kur žinutės dažnai pasiekia juos be aiškių šaltinių ar galimybių jas patikrinti.

Mokymosi veiklos turėtų remtis dalyvių kasdiene patirtimi. Pavyzdžiai, susiję su „WhatsApp“, „Facebook“, elektroniniu paštu ar vietos bendruomenių tinklais, dažnai yra prasmingesni nei

pavyzdžiai, paimti iš nepažįstamų skaitmeninių platformų. Didesnio šrifto, aiškaus vizualinio išdėstymo ir pakankamo laiko diskusijoms užtikrinimas padeda užtikrinti, kad dalyviai galėtų sutelkti dėmesį į informacijos analizę, o ne į mokymosi medžiagos tvarkymą.

Vyresnio amžiaus žmonės dažnai turi didelę gyvenimo patirtį, kuri gali praturtinti grupines diskusijas. Skatinant dalyvius dalytis savo pavyzdžiais, ne tik didinamas jų įsitraukimas, bet ir parodoma, kad dezinformacija turi įtakos visiems, nepriklausomai nuo amžiaus ar patirties.

Ypač tinkamos veiklos yra „**Atpažink manipuliaciją**“, „**Sustok, patikrink**, nuspręsk“ ir „**Gandų grandinė**“, kurios tiesiogiai susijusios su situacijomis, su kuriomis dalyviai gali susidurti kasdieniame gyvenime.

Suaugusieji, turintys raštingumo problemų

Kai kurie besimokantieji gali patirti sunkumų skaitydami ilgesnius tekstus ar aiškindamiesi sudėtingą rašytinę informaciją. Tokiomis aplinkybėmis ypač svarbi tampa vizualinė komunikacija.

Todėl daugelis šio vadovo užduočių lapų buvo parengti naudojant nuoseklias piktogramas, paprastą išdėstymą ir ribotą teksto kiekį. Mokytojai gali dar labiau pritaikyti užduotis, garsiai perskaitydami instrukcijas, pademonstruodami užduotis prieš dalyviams pradėdant ir skatindami bendradarbiauti, o ne dirbti individualiai.

Jei tinka, rašytinius atsakymus galima pakeisti žodine diskusija, piešimo užduotimis arba sprendimų priėmimu grupėje. Pagrindinis dėmesys turėtų būti skiriamas idėjų supratimui ir įgūdžių lavinimui, o ne rašytinių atsakymų pateikimui.

Mišrios grupės

Daugelyje suaugusiųjų švietimo programų susirenka dalyviai, besiskiriantys amžiumi, išsilavinimu, kultūromis ir skaitmeninių įgūdžių lygiu. Nors tokia įvairovė iš pradžių gali atrodyti sudėtinga, ji dažnai suteikia vertingų galimybių bendram mokymuisi.

Didesnius skaitmeninius įgūdžius turintys dalyviai gali padėti tiems, kurie turi mažiau patirties, o skirtingų kultūrinių tradicijų mokiniai pateikia alternatyvias perspektyvas apie informaciją, pasitikėjimą ir žiniasklaidos naudojimą. Struktūrizuotos porų ir mažų grupių veiklos skatina šį žinių mainą, tuo pačiu mažindamos spaudimą atskiriems dalyviams.

Mokytojai turėtų užtikrinti, kad nė vienas dalyvis per visą užsiėmimą neperimtų „eksperto“ vaidmens. Vaidmenų kaita užsiėmimų metu padeda išlaikyti subalansuotą dalyvavimą ir sustiprina idėją, kad kiekvienas gali tiek prisidėti prie grupės veiklos, tiek iš jos mokytis.

Galiausiai tikslas yra ne sukurti visiškai vienalytės mokymosi grupės, o sukurti mokymosi aplinką, kurioje dalyviai jaustųsi saugūs užduodami klausimus, išreiškdami neapibrėžtumą ir kartu tyrinėdami skirtingus požiūrius. Tokia aplinka stiprina ne tik kritinį mąstymą, bet ir pasitikėjimą bei dialogą, kurie yra būtini siekiant sukurti ilgalaikį atsparumą dezinformacijai.

Šaltinis: Unsplash

Seminarų planavimas

Šiame vadove pateikti pratimai yra lankstūs ir gali būti atliekami atskirai arba sujungiami į skirtingos trukmės seminarus. Suaugusiųjų švietėjai dirba įvairiausiose aplinkose – nuo bendruomenės centrų ir bibliotekų iki profesinio mokymo programų ir integracijos kursų – ir nėra vieno seminaro formato, kuris atitiktų visus poreikius.

Užuot laikęsi fiksuotos mokymo programos, mokytojai raginami rinktis užduotis atsižvelgdami į dalyvių patirtį, mokymosi tikslus ir turimą laiką. Kai kurioms grupėms gali būti naudinga trumpa įžanga, skirta praktiniams informacijos tikrinimo įgūdžiams, o kitos gali būti pasirengusios tyrinėti dezinformacijos psichologinius mechanizmus arba įsitraukti į sudėtingesnes diskusijas apie dialogą ir bendruomenės atsparumą.

Toliau pateikti pavyzdiniai seminarų planai iliustruoja, kaip veiklas galima suderinti į nuoseklias mokymosi sesijas. Jas galima laisvai pritaikyti, pridėdant ar pašalinant pratimus, priklausomai nuo dalyvių poreikių.

Įvadinis seminaras (90 minučių)

90 minučių trukmės seminaras tinka sąmoningumo ugdymo renginiams, įvadinėms žiniasklaidos raštingumo sesijoms, bibliotekoms, bendruomenės organizacijoms arba kaip

didesnės mokymo programos dalis. Pagrindinis tikslas – supažindinti dalyvius su pagrindiniais dezinformacijos atpažinimo principais ir skatinti įgyti paprastų patikrinimo įpročių, kuriuos galima iš karto pritaikyti kasdieniame gyvenime.

Trukmė	Veikla
10 min	Sveikinimas, prisistatymas ir mokymosi tikslai
15 min	Įvadas: Kas yra dezinformacija?
25 min	Pratimas 1.1 – Atpažinkite manipuliaciją
25 min	Pratimas 1.4 – Sustokite prieš dalindamiesi
15 min	Atspindėjimas, diskusija ir pagrindinės išvados

Mokymosi rezultatai

Iki seminaro pabaigos dalyviai turėtų sugebėti atpažinti keletą dažniausiai naudojamų manipuliacijos būdų, atpažinti įspėjamuosius ženklus internetiniame turinyje ir taikyti paprastą informacijos patikrinimo procesą prieš dalijantis ja.

Pusdienio seminaras (3 valandos)

Pusdienio seminaras leidžia dalyviams neapsiriboti klaidingos informacijos atpažinimu, bet pradėti tyrinėti, kodėl klaidinanti informacija dažnai atrodo įtikinama. Šis formatas ypač tinka suaugusiųjų švietimo centrums, integracijos programoms, mokymams darbo vietoje ir bendruomeninėms organizacijoms, siekiančioms labiau interaktyvios mokymosi patirties.

Seminaras derina praktines užduotis su moderuojamomis diskusijomis ir skatina dalyvius apmąstyti savo mąstymą bei sprendimų priėmimą.

Trukmė	Veikla
15 min	Sveikinimas ir įvadas
20 min	Mokymo metodika ir apžvalga
35 min	1 modulis: Klaidingos informacijos supratimas
30 min	Pratimas 1.1 – Atpažinkite manipuliaciją
15 min	Kavos pertrauka
35 min	2 modulis: Kodėl dezinformacija atrodo teisinga
30 min	Pratimas 2.2 – Greitas mąstymas prieš lėtas mąstymas
20 min	Atspindys ir diskusija

Mokymosi rezultatai

Dalyviai supranta, kaip pasikartojimas, pažinimas, emocijos ir kognityviniai trumpiniai lemia sprendimų priėmimą, ir pradeda taikyti refleksines strategijas vertindami informaciją internete.

Visos dienos seminaras (6 valandos)

Visos dienos seminaras suteikia pakankamai laiko išnagrinėti visus penkis modulius ir palaipsniui ugdyti dalyvių žinias bei pasitikėjimą savimi. Šis formatas rekomenduojamas profesinio tobulėjimo programoms, suaugusiųjų švietėjų mokymams ir „Erasmus+“ daugiųjų renginiams.

Per visą dieną dalyviai pereina nuo dezinformacijos atpažinimo prie psichologinių mechanizmų supratimo, emocinių reakcijų valdymo, konstruktyvaus dialogo ir galiausiai strategijų, skirtų atsparumui stiprinti savo bendruomenėse, kūrimo.

Trukmė	Veikla
09:00–09:30	Sveikinimas ir įvadas
09:30–10:45	1 ir 2 moduliai
10:45–11:00	Kavos pertrauka
11:00–12:15	Praktiniai užsiėmimai
12:15–13:00	Pietūs
13:00–14:30	3 ir 4 moduliai
14:30–14:45	Kavos pertrauka
14:45–15:45	5 modulis ir bendruomenės veiksmų planas
15:45–16:00	Atspindžiai ir vertinimas

Mokymosi rezultatai

Dalyviai baigia visą šiame vadove pateiktą mokymosi programą. Jie įgyja praktinių įgūdžių, kaip atpažinti dezinformaciją, skatinti pagarbias diskusijas, remti kritinį mąstymą ir pritaikyti veiklas skirtingoms mokinių grupėms.

Veiklų pasirinkimas skirtingiems mokymosi tikslams

Ne kiekviename seminare būtina apimti visus penkis modulius. Priklausomai nuo dalyvių interesų ir ankstesnės patirties, mokytojai gali rinktis įvairius veiklų derinius. Toliau pateikti pavyzdžiai iliustruoja galimus mokymosi maršrutus.

Mokymosi tikslas	Rekomenduojami moduliai
Įvadas į dezinformaciją	1–5 moduliai
Skaitmeninis raštingumas	Moduliai 1 → 2 → 5
Kritinis mąstymas	2–3 moduliai
Dialogas ir socialinė sanglauda	Moduliai 3 → 4
Bendruomenės atsparumas	4–5 moduliai
Išsamus mokymas	1–2–3–4–5 moduliai

Šias mokymosi programas reikėtų vertinti kaip rekomendacijas, o ne kaip griežtai nustatytas programas. Mokytojai raginami jas pritaikyti atsižvelgdami į dalyvių interesus, turimą laiką ir vietos aplinkybes.

Seminarų vedimas internetu

Daugumą šio vadovo veiklų taip pat galima sėkmingai vykdyti internetinėje arba mišriojo mokymosi aplinkoje. Nors kai kurias užduotis reikia šiek tiek pritaikyti, bendri mokymosi tikslai išlieka tie patys.

Planuodami internetinius seminarus, mokytojai turėtų iš anksto pateikti dalyviams užduočių lapus ir pasinaudoti skaitmeninėmis bendradarbiavimo priemonėmis, pavyzdžiui, atskirais pokalbių kambariais, internetinėmis lentomis, bendrai naudojamais dokumentais ar apklausų

programine įranga. Veiklas, kuriose dalyviai dirba poromis ar diskutuoja mažose grupėse, paprastai galima perkelti į virtualius atskirus pokalbių kambarius, atlikus tik minimalius pakeitimus.

Siekiant išlaikyti dalyvių įsitraukimą, internetinėse sesijose turėtų būti kaitaliojami trumpi pristatymai, interaktyvios veiklos ir grupinės diskusijos. Dažnos galimybės apmąstyti ir pateikti atsiliepimus padeda išlaikyti dėmesį ir skatina aktyvų dalyvavimą per visą sesiją.

Mokymo strategija	Rekomenduojamos priemonės
Diskusijos mažose grupėse	Atskiros pokalbių patalpos („Teams“, „Zoom“)
Bendradarbiavimo užduočių lapai	„Microsoft Forms“, „Google Docs“, „Padlet“
Idėjų generavimas	„Miro“, „Mural“, „Jamboard“ alternatyvos
Greita refleksija	„Mentimeter“, „Slido“, apklausos
Išteklių dalijimasis	Projekto svetainė, LMS, el. paštas

Nepriklausomai nuo to, ar seminaras vyksta tiesiogiai, ar internetu, mokytojo vaidmuo išlieka tas pats: sukurti saugią mokymosi aplinką, kurioje dalyviai jaustųsi patogiai užduodami klausimus, tyrinėdami skirtingus požiūrius ir praktikuodami naujus informacijos vertinimo būdus. Visos programos metu dėmesys turėtų būti skiriamas smalsumui, apmąstymams ir bendradarbiavimu grindžiamam mokymuisi, o ne žinių tikrinimui ar politinių požiūrių diskusijoms.

Šaltinis: Unsplash

Išvada

Sparčiai plintanti skaitmeninė komunikacija pakeitė tai, kaip žmonės gauna, interpretuoja ir dalijasi informacija. Nors šie pokyčiai atvėrė precedento neturinčias galimybes mokytis, dalyvauti ir užmegzti socialinius ryšius, jie taip pat padidino riziką susidurti su dezinformacija, manipuliacijomis ir emociškai įtikinamu turiniu. Daugeliui pažeidžiamų suaugusiųjų orientuotis šiandieninėje informacinėje aplinkoje gali būti sudėtinga, ypač kai klaidinanti informacija sutampa su esamais įsitikinimais, emocijomis ar patikimais socialiniais tinklais.

Šis vadovas parengtas siekiant padėti suaugusiųjų švietėjams spręsti šiuos iššūkius taikant praktinius, įrodymais pagrįstus švietimo metodus. Vietoj to, kad klaidingą informaciją traktuotų tiesiog kaip klaidingos informacijos problemą, programa pripažįsta, kad žmonių įsitikinimus veikia kognityviniai supaprastinimai, emocinės reakcijos, socialiniai santykiai ir skaitmeninių platformų struktūra. Todėl atsparumo ugdymui reikia daugiau nei tik išmokyti dalyvius atpažinti klaidingus teiginius. Reikia ugdyti kritinį mąstymą, emocinį sąmoningumą, pagarbų dialogą ir praktinius tikrinimo įpročius, kuriuos galima taikyti kasdieniame gyvenime.

Per penkis modulius mokytojai ir besimokantieji palaipsniui pereina nuo dezinformacijos technikų atpažinimo prie supratimo, kodėl klaidinanti informacija atrodo įtikinama, kaip emocijos ir socialiniai veiksniai formuoja sprendimus ir kaip asmenys bei bendruomenės gali reaguoti konstruktyviai. Užduotys akcentuoja aktyvų dalyvavimą, refleksiją, bendradarbiavimą ir patirtinį mokymąsi, o ne faktų įsiminimą ar diskusijas dėl prieštaringų klausimų. Šis požiūris

padeda dalyviams ugdyti pritaikomus įgūdžius, kurie išlieka aktualūs net ir toliau tobulėjant skaitmeninėms technologijoms bei dezinformacijos strategijoms.

Šio vadovo užduotys yra skirtos būti lanksčiomis, o ne privalomomis. Suaugusiųjų mokytojai raginami jas pritaikyti prie skirtingų mokymosi kontekstų, kultūrinių aplinkų ir skaitmeninių kompetencijų lygių. Nesvarbu, ar dirbama su migrantais ir pabėgėliais, vyresnio amžiaus žmonėmis, bendruomeninėmis organizacijomis, ar besimokančiais, turinčiais ribotą skaitmeninę patirtį, mokytojo vaidmuo išlieka tas pats: sukurti palankią mokymosi aplinką, kurioje galėtų klestėti smalsumas, pagarbus dialogas ir kritinė refleksija.

Galiausiai atsparumo dezinformacijai stiprinimas yra ne tik švietimo, bet ir socialinis iššūkis. Kiekvienas pokalbis, skatinantis užduoti klausimus, o ne konfrontuoti, kiekvienas besimokantysis, kuris prieš dalindamasis informacija stabteli, ir kiekviena bendruomenė, vertinanti ne tik empatiją, bet ir faktus, prisideda prie sveikesnės informacinės aplinkos kūrimo. Suaugusiųjų švietėjai atlieka esminį vaidmenį remdami šį procesą – jie padeda besimokantiems tapti pasitikinčiais savimi, refleksyviais ir atsakingais skaitmeninės visuomenės dalyviais.

Tikimės, kad šis vadovas bus ne tik mokymo veiklų rinkinys, bet ir praktinis šaltinis, įkvepiantis pedagogus toliau prisitaikyti, eksperimentuoti ir dalytis gerąja patirtimi. Atsirandant naujoms technologijoms ir toliau kintant informacinei aplinkai, mokymasis visą gyvenimą, kritinis mąstymas ir bendradarbiavimas išliks esminiais demokratinio dalyvavimo ir socialinės sanglaudos pagrindais.

Projektas „Online Combat“ rodo, kad atsparumą dezinformacijai galima ugdyti, kai švietimas derina mokslinius įrodymus su praktine patirtimi, aktyviu dalyvavimu ir pagarba besimokančiųjų įvairiapusiškam kontekstui. Suteikdami suaugusiųjų švietėjams veiksmingus metodus ir pritaikytinus mokymosi išteklius, siekiame prisidėti prie geriau informuotų asmenų, stipresnių bendruomenių ir atsparesnės skaitmeninės visuomenės kūrimo.

Dezinformacijos tyrimų sritis sparčiai vystosi kartu su skaitmeninių technologijų plėtra. Mokytojai raginami domėtis naujausiais tyrimais, dalytis patirtimi su kolegomis ir pritaikyti šio vadovo veiklas prie savo mokinių ir bendruomenių poreikių. Nuolatinis profesinis tobulėjimas yra vienas iš veiksmingiausių būdų stiprinti atsparumą dezinformacijai suaugusiųjų švietime.

Šaltinis: Unsplash

Papildoma literatūra

Skaitytojams, norintiems giliau suprasti šiame vadove aptariamas temas, ypač pravers toliau pateikti šaltiniai. Toliau pateikiamas sąrašas apima pagrindinius leidinius, naujausias mokslines apžvalgas ir praktines sistemas, papildančias kiekvieną modulį.

Įvadas: Dezinformacijos supratimas

- Greifeneder, R., Jaffé, M., Newman, E., & Schwarz, N. (Eds.). (2020). *The Psychology of Fake News: Accepting, Sharing, and Correcting Misinformation*. Routledge.
- Wardle, C., & Derakhshan, H. (2017). *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Council of Europe.
- European Commission. (2020). *European Democracy Action Plan*. Publications Office of the European Union.

1 modulis. Klaidingos informacijos atpažinimas

- Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359(6380), 1146–1151.
- Chen, X., Zhou, Y., Lv, J., Zhang, X., & Chen, H. (2023). The spread of misinformation on social media: A systematic review. *Social Network Analysis and Mining*, 13(1), 1–28.
- Kozyreva, A., Lewandowsky, S., & Hertwig, R. (2020). Citizens versus the Internet: Confronting Digital Challenges With Cognitive Tools. *Psychological Science in the Public Interest*, 21(3), 103–156.

2 modulis. Kodėl žmonės tiki dezinformacija

- Ecker, U. K. H., Lewandowsky, S., & Cook, J. (2022). The psychological drivers of misinformation belief and its resistance to correction. *Nature Reviews Psychology*, 1, 13–29.
- Pennycook, G., & Rand, D. G. (2019). Lazy, not biased: Susceptibility to partisan fake news is better explained by lack of reasoning than by motivated reasoning. *Cognition*, 188, 39–50.
- Brashier, N. M., & Marsh, E. J. (2020). Judging truth. *Annual Review of Psychology*, 71, 499–515.
- Hassan, A., & Barber, S. J. (2021). The illusory truth effect: A meta-analysis. *Cognitive Research: Principles and Implications*, 6(1), 1–16.

3 modulis. Emocijos ir dezinformacija

- Brady, W. J., Wills, J. A., Jost, J. T., Tucker, J. A., & Van Bavel, J. J. (2017). Emotion shapes the diffusion of moralized content in social networks. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 114(28), 7313–7318.
- Gross, J. J. (2015). The extended process model of emotion regulation: Elaborations, applications, and future directions. *Psychological Inquiry*, 26(1), 130–137.
- Brackett, M. A., Bailey, C. S., Hoffmann, J. D., & Simmons, D. N. (2025). RULER: A theory-driven, systemic approach to social, emotional, and academic learning. In *Social and Emotional Learning* (pp. 20–38). Routledge.
- Keib, K., Espina, C., Lee, Y. I., Wojdyski, B. W., Choi, D., & Bang, H. (2018). Picture this: The influence of emotionally valenced images on attention, selection, and sharing of social media news. *Media Psychology*, 21(2), 202–221.

4 modulis. Socialinė įtaka ir dialogas

- Sunstein, C. R. (2017). *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*. Princeton University Press.
- Pariser, E. (2011). *The Filter Bubble: What the Internet Is Hiding from You*. Penguin Press.
- Oyserman, D., & Dawson, A. (2020). Your fake news, our facts: Identity-based motivation shapes what we believe, share, and accept. In R. Greifeneder et al. (Eds.), *The Psychology of Fake News*.
- Moore-Berg, S. L., Hameiri, B., & Bruneau, E. G. (2022). Empathy, dehumanization, and misperceptions. *Social Psychological and Personality Science*, 13(2), 645–655.

5 modulis. Atsparumo ugdymas

- Compton, J., van der Linden, S., Cook, J., & Basol, M. (2021). Inoculation theory in the post-truth era: Extant findings and new frontiers for contested science, misinformation, and conspiracy theories. *Social and Personality Psychology Compass*, 15, e12602.
- van der Linden, S., & Roozenbeek, J. (2020). Psychological inoculation against fake news. In R. Greifeneder et al. (Eds.), *The Psychology of Fake News*.
- Banas, J. A., & Miller, G. (2013). Inducing resistance to conspiracy theory propaganda: Testing inoculation and metainoculation strategies. *Human Communication Research*, 39(2), 184–207.
- Spearing, E. R., Gile, C. I., Fogwill, A. L., Prike, T., Swire-Thompson, B., Lewandowsky, S., & Ecker, U. K. H. (2025). Countering AI-generated misinformation with pre-emptive source discreditation and debunking. *Royal Society Open Science*, 12(6).

Suaugusiųjų švietimas ir mokymo praktika

- Redecker, C. (2017). *European Framework for the Digital Competence of Educators (DigCompEdu)*. Publications Office of the European Union.
- European Commission. (2021). *Digital Education Action Plan 2021–2027: Resetting Education and Training for the Digital Age*. Publications Office of the European Union.
- Aryal, M. (2024). Reflective teaching and practices in the classroom. *Journal of Multidisciplinary Research Advancements*, 2(1), 26–31.
- Mathew, N. G. (2012). Reflective classroom practice for effective classroom instruction. *International Education Studies*, 5(3), 205–211.

Praktiniai internetiniai ištekliai

Be akademinės literatūros, pedagogams ruošiantis pamokoms ir tobulinant profesinius įgūdžius gali praversti šie nemokami ištekliai:

- „Online Combat“ – skaitmeninio raštingumo internetinis kursas, dirbtinio intelekto asistentas ir edukacinis žaidimas. <https://onlinecombat.org>
- Europos skaitmeninės žiniasklaidos observatorija (EDMO) – <https://edmo.eu>
- „EUvsDisinfo“ – <https://euvsdisinfo.eu>
- UNESCO žiniasklaidos ir informacinis raštingumas – <https://www.unesco.org/en/media-information-literacy>
- Skaitmeninių kompetencijų sistema pedagogams (DigCompEdu) – Europos Komisija.